

Platón

A LAKOMA

(Telegdi Zsigmond fordítása)

I. APOLLODÓROSZ

Azt hiszem, nem vagyok járatlan abban, amiről érdeklődtök. A múltkor ugyanis a városba igyekeztem éppen, hazulról, Phaléronból jövet, mikor meglát hátulról egy ismerős, és messziről utánam kiált, tréfára fordítva a megszólítást:

– Hohó, Apollodórosz, phaléroni polgár, nem várnál meg?

Én megállok s bevárom, ő pedig így szól:

– Apollodórosz, már a minap is kerestelek, ki akartalak kérdezni arról a találkozásról, amelyen részt vett Agathón, Szókratész, Alkibiadész és még mások, akik akkor velük vacsoráztak, hogy miféle beszédek hangzottak el ott a szerelemről. Valaki más ugyanis, aki Phoinixtól, Philipposz fiától hallotta, mesélt nekem róla, s azt mondta, hogy te is tudod. Ő azonban semmi világotat nem tudott mondani; meséld el hát te, hiszen elsősorban te vagy illetékes továbbadni barátod szavait. De mindenekelőtt – szólt – mondd csak, te magad is ott voltál ezen a találkozáson vagy sem?

Én erre azt mondtam:

– Valóban úgy látszik, hogy az a beszámoló nem számolt be világosan semmiről sem, ha azt hiszed, hogy nemrég történt ez a találkozás, amelyről érdeklődsz, és ezért én is jelen lehettem.

– Én bizony azt.

– Hogy is hihetnél ilyet, Glaukón? – mondtam én. – Hát nem tudod, hogy Agathón már hosszú évek óta nem lakik itt? Annak pedig, hogy én Szókratész társaságához tartozom, és naponta megtudhatom, mit mond vagy tesz, még három éve sincs. Azelőtt csak jártam föl-alá, amerre a véletlen vitt, s míg azt hittem, hogy csinállok valamit, nyomorultabb voltam akárkinél, nem kevésbé, mint te most, aki azt hiszed, hogy inkább kell tenni bármit, mint filozofálni. Ő pedig így szólt:

– Ne gúnyolódj, hanem mondd meg, mikor történt ez a találkozás?

– Amikor mi még gyermekek voltunk; mikor Agathón díjat nyert az első tragédiájával, egy nappal azután, hogy ő és a kar tagjai bemutatták a győzelmi áldozatot.

– Akkor hát – mondta – csakugyan nagyon régen, úgy látszik. És neked ki számolt be róla? Talán maga Szókratész?

– Zeuszra, dehogyan – mondtam én –, hanem ugyanaz, aki Phoinixnak: egy bizonyos Arisztodémosz, Küdathénaiból való, kicsiny, örökösen mezítláb járó emberke. Ő is jelen volt azon a találkozáson, mert – úgy hiszem – Szókratész akkori leglelkesebb hívei közé tartozott. De azért magát Szókratészt is megkérdeztem néhány dologról, amit tőle hallottam, és ő megerősítette Arisztodémosz előadását.

– Hát akkor – mondta – nem mondanád el nekem? Ez az út a város felé éppen arra való, hogy a járókelők beszélgessenek rajta és egymást hallgassák.

Így hát útközben azokról a dolgokról beszélgettünk, és ezért most, mint már bevezetőben mondtam, nem vagyok készületlen. S ha most nektek is el kell mondanom, szívesen teszem.

Amúgy is, ha én filozófiáról magam beszélek, vagy akár másokat hallgatok, nem csupán azt gondolom, hogy ez hasznomra van, hanem még mértéktelenül örülök is; de ha másféle beszédekkel kell hallanom, különösen a tiéteket, gazdagok és pénzemberek, én magam

bosszankodom, benneteket pedig, akik barátaim vagytok, sajnállak, mert azt hiszitek, hogy csináltok valamit, pedig nem csináltok semmit. Ti viszont talán engem gondoltok szerencsétlennek, és azt hiszem, őszintén; én azonban rólatok nem hiszem, hanem biztosan tudom, amit tudok.

II. APOLLODÓROSZ BARÁTJA

Te csak mindig ugyanaz maradsz, Apollodórosz; mindig ócsárlod magadat és a többieket, és azt hiszem, Szókratész kivételével egyszerűen mindenkit nyomorultnak tartasz, kezdve saját magadon. Nem is tudom, honnan kaptad a „megszállott” melléknevet, hiszen a beszédeidben mindig ilyen vagy: önmagadra és másokra bösz, az egy Szókratész kivételével.

APOLLODÓROSZ

Hiszen nyilvánvaló, édes barátom, hogy ha így gondolkozom magamról és rólatok, megszállott vagyok és eszeveszett, ugye?

APOLLODÓROSZ BARÁTJA

Nem érdemes most erről vitatkozni, Apollodórosz; hanem amire kértünk, meg ne tagadd, és meséld el, miféle beszédek voltak azok.

APOLLODÓROSZ

Nos hát ilyenfélék voltak... De talán inkább megpróbálom elejétől fogva elmesélni, ahogy ő mesélte el nekem.

Azt mondta ugyanis, hogy találkozott Szókratésszal, aki éppen fürdő után volt és sarut viselt, ami ritka eset volt, s megkérdezte tőle, hova megy, hogy így kicsinosította magát. Ő azt mondta:

– Vacsorára Agathónhoz. Tegnap ugyanis, a győzelmi áldozatkor megszöktem tőle, a tömegetől félve; de megígértem, hogy ma ott leszek nála. Ezért csináltam így ki magamat: hogy magam is szép legyek, ha egy szép ifjúhoz megyek. Hanem mondd csak – folytatta –, nem akarnál te is hívatlanul beállítani a vacsorára?

Erre én – úgymond – azt mondtam:

– Ahogy parancsolod.

– Gyere hát – mondta –, hogy megváltoztassuk és meghazudtoljuk a közmondást, mert, íme, a derék emberek lakomáin* is megjelennek önként a hozzájuk hasonlók. Homérosz, igaz,

nagyon közel jár ahhoz, hogy ne csak meghazudtolja, hanem még meg is csúfolja a közmondást. Ő ugyanis Agamemnónt ritka mód kiválónak írja le* a hadi dolgokban, Menelaoszt pedig silány dárdásnak; mégis, mikor Agamemnón áldozatot mutat be, s utána lakomát tart, Menelaoszt hívatlanul megjelenti a vendégségen, a silányabbat a kiválónál.

Ezeket hallván, mesélte, ő ekképp szól:

– Alighanem én is közel járok, Szókratész, nem ahhoz, amit te mondasz, hanem amit Homérosz ír: jelentéktelen ember lévén bölcs ember lakomáján fogok hívatlanul megjelenni.

S vajon, ha elviszel magaddal, mivel fogsz védekezni? Mert én nem ismerem el, hogy hívatlanul jöttem, hanem a te meghívásodra.

Ha együtt megyünk – mondta –, útközben megtanácskozhatjuk, mit mondjunk; de menjünk már.

Ilyen beszélgetések után – úgymond – elindultak. Szókratész útközben valahogy befelé fordította a figyelmét és elmaradozott, s mikor ő meg akarta várni, ráparancsolt, hogy menjen előre. Mikor Agathón házához ért, a kaput nyitva találta, és itt, mondotta, mulatságos élményben volt része. Nyomban egy fiú sietett ki elébe, s bevezette oda, ahol a többiek már leheveredtek és éppen vacsorához akartak kezdeni; s mindjárt, mikor őt meglátta, Agathón így szólt:

– Arisztodémosz, éppen a legjobbkor jössz, hogy velünk vacsorázzál; ha pedig más okból jöttél, halaszd el máskorra, mert már tegnap is kerestelek, hogy meghívjalak, de nem láttalak sehol. De hogy lehet az, hogy Szókratészt nem hoztad magaddal?

Erre én – úgymond – megfordultam, s nem láttam az utánam ballagó Szókratészt sehol; megmondtam tehát, hogy éppen Szókratésszal jöttem, ő hívott meg ide vacsorára.

– Ezt jól tetted – mondotta –, de hol van ő?

– Az imént még mögöttem jött, én magam is csodálkozom, hol lehet.

– Nézd már meg, fiú – szólt Agathón –, és hozd be Szókratészt; te pedig, Arisztodémosz – szólt –, foglalj helyet Erüximakhosz mellett.

III. Azután – mesélte Arisztodémosz – egy fiú segédletével megmosdott, hogy helyet foglalhasson; egy másik fiú pedig bejött, és hírül hozta, hogy Szókratész félrehúzódott a szomszéd ház kapualjába, s hiába hívta, nem akar bejönni.

– Képtelenség, amit beszélsz – mondotta Agathón –, nem hívod be rögtön? Ne tágíts!

De ő – úgymond – közbeszólt erre:

– A világeért sem, hagyjátok békén. Ez a szokása: néha félrehúzódik és megáll ott, ahol épp van. Azt hiszem, mindjárt jönni fog. Azért ne bolygassátok, hagyjátok csak.

– Hát ha így gondolod, nem tehetünk egyebet – szólt Agathón. – Bennünket, többieket pedig, fiúk, lássatok el jól; mindig azt szolgáljátok fel, amit akartok, ha nem ül a nyakatokon valaki, amit én soha meg nem tettem; most tehát képzeljétek, hogy meghívott vendégeitek vagyunk, én is meg a többiek is, és vendégljetek meg bennünket úgy, hogy azután megdicsérjünk érte.

Ezek után, mesélte Arisztodémosz, vacsorához láttak, de Szókratész nem jött. Végül megérkezett, nem is olyan nagy késéssel, mint szokott, ők azonban már a vacsora közepén tartottak. Agathón tehát, aki történetesen egyedül hevert az asztal végén, mint mondotta, így szólt:

– Ide gyere, Szókratész, énmellém feküdj, hogy érintéssel, bölcs ember, én is hasznot húzzak abból, ami ott a kapualjban az eszedbe jutott; mert nyilván megtaláltál valamit és a markodban tartod, hiszen bizonyára nem mondtál le róla.

Szókratész pedig leült, és így szólt:

– Bizony jó lenne, Agathón – úgymond –, ha a bölcsesség olyan dolog lenne, ami pusztán érintésre egyikünkben a másikba folyik, a teltebből az üresebbikbe, akár a serlegeknél gyapjúszálon át a víz a teltebből az üresebbikbe folyik. Ha a bölcsességgel is így van, nagyon meg kell becsülnöm ezt a helyet itt melletted: mert úgy vélem, sok szép bölcsességgel fogok megtelni melletted. Az enyém ugyanis silány és kétes értékű, mint valami álom, a tied viszont

tündöklő és ígéretes, hisz ifjú létedre a minap is mi pompásan ragyogott fel és mutatkozott meg több mint harmincezer hellén előtt.

– Főlényesen gúnyolódsz, Szókratész – mondta Agathón. – De ezt valamivel később

döntjük majd el, te meg én, a bölcsesség dolgát, Dionüszosz bírói széke előtt;* most pedig láss hozzá minél előbb a vacsorához.

IV. Ezek után – mesélte Arisztodémosz – Szókratész helyet foglalt és megvacsorázott a többiekkel együtt, italáldozatot mutattak be, énekeltek az isten tiszteletére, s elvégeztek minden egyebet is az előírások szerint, míg végül az ivásra került a sor. Ekkor Pauszaniasz – úgymond – ilyenforma beszédbe kezdett:

– Nos, barátaim – kérdezte –, hogyan ihatnánk úgy, hogy jólessék? Én, megvallom, eléggé rosszul vagyok még a tegnapi ivástól, és egy kis lélegzethez kellene jutnom, s gondolom, ti is jórészt így vagytok, hisz ti is ott voltatok tegnap. Gondolkozzatok hát, hogyan lehetne úgy innunk, hogy jólessék az ital!

Arisztophanész erre így szólt:

– Bizony jól mondod, Pauszaniasz, hogy mindenképpen pihennünk kellene az ivásban; mert én is azok közé tartozom, akik tegnap eláztak.

– Mikor ezt – úgymond – Erüximakhosz, Akumenosz fia hallotta, így szólt:

– Bizony okosan beszéltek. Még egyet szeretnék közületek hallani: Agathón hogy áll az

ivással, bírja-e?

– Sehogy – felelte –, én sem bírom.

– Ritka szerencsénk van, úgy látszik – mondta erre ő –, nekem, Arisztodémosznak, Phaidrosznak és ezeknek itt, ha ti, akik legjobban bírjátok az italt, most felmondjátok a szolgálatot; mert mi sohasem bírjuk. Nem beszélek Szókratészről, ő egyformán megállja a helyét mindkét esetben, úgyhogy meg lesz elégedve, akárhogy választunk is. Minthogy pedig,

úgy látom, a jelenlevők közül senkinek sincs nagy kedve sok bort inni, talán nem lesz olyan kellemetlen, ha megmondom a részegségről az igazat. Annyi ugyanis, úgy vélem, számomra is világos az orvostudományból, hogy a részegség ártalmas az embereknek; ezért sem én nem innék jószántamból a kelleténél többet, sem másnak nem tanácsolnám, különösen, ha valakinek még kótyagos a feje az előző napról.

– Bizony – vette át a szót, úgymond, a mürrinoszi Phaidrosz – én megszoktam, hogy hallgassak rád, különösen, ha az orvostudományról beszélsz; most pedig, ha van eszük, a többiek is ezt teszik.

Mikor ezt hallották, mindnyájan egyetértettek abban, hogy összejövetelüket nem részegeskedéssel töltik, hanem csak annyit isznak, amennyi jólesik.

V. – Miután pedig – szólt Erüximakhosz – megállapodtunk abban, hogy ki-ki annyit iszik, amennyit akar, és semmiféle kényszer nem lesz, azt javaslom, küldjük el a fuvoláslányt, aki az imént érkezett, fuvolázzon magának, vagy ha tetszik, az asszonyoknak odabenn, mi pedig töltsük ma beszélgetéssel az időt. Hogy miféle beszélgetéssel? Ha kívánjátok, erre is tehetek javaslatot.

Mind azt mondották erre, hogy kívánják, és felszólították, hogy tegye meg javaslatát.

Erüximakhosz tehát így szólt:

– Beszédemet Euripidész Melanippéjének mintájára* azzal kezdem, hogy nem enyém a szó, amit mondani szándékozom, hanem Phaidroszunké. Phaidrosz ugyanis minden egyes alkalommal közli velem bosszankodva: „Nem rettenetes-e – mondja –, Erüximakhosz, hogy a többi istennek himnuszokat és paiánokat faragtak a költők, Erósznak azonban, egy ilyen erős

és hatalmas istennek, annyi költő közül egyetlenegy sem faragott dicsőítő éneket? Ha pedig a kiváló szofistákat tekinted, ők Héraklész és mások dicséretét írják meg prózában, mint például

a kitűnő Prodikosz.* De ez még nem is olyan csodálatos, hanem egyszer egy olyan könyvre akadtam, melyben a só kapott mérhetetlen dicséretet, hasznossága miatt, és sok más ilyen dologról is olvashatsz dicshimnuszokat. Mennyi gondot fordítottak minderre, Erószt pedig mind a mai napig egyetlen ember sem merte méltóképpen megénekelni. Így elhanyagolták ezt a hatalmas istent!” Én azt gondolom, hogy Phaidrosznak igaza van; s most szeretnék neki baráti ajándékkal kedveskedni, egyúttal pedig alkalmasnak találom a pillanatot arra, hogy mi,

itt jelenlevők, dicsőítsük az istent. Ha ti is így látjátok, elégséges időtöltés lesz számunkra a beszéd; azt gondolom ugyanis, hogy mindegyikünk sorra, jobb felé haladva, mondjon beszédet Erósz dicséretére, amilyen szépet csak tud, s Phaidrosz kezdje, mert ő hever az első helyen és egyúttal ő mai beszélgetésünk atyja.

– Senki sem fog ellened szavazni, Erüximakhosz – mondotta Szókratész. – Mert sem én nem fogok veled ellenkezni, aki, megvallom, semmi máshoz nem értek, csak a szerelemhez, sem Agathón vagy Pauszaniasz, még kevésbé Arisztophanész, aki csak Dionüszossal és Aphroditével tölti az időt, és senki más sem azok közül, akiket itt látok. Mi ugyan, akikre utoljára kerül a sor, kicsit rosszul járunk, de ha az előttünk lévők kielégítően és szépen fognak beszélni, mi is meg leszünk elégedve. Kezdje tehát Phaidrosz jó szerencséivel, s dicsőítse Erószt.

A többiek is egyetértettek ezzel mind, s ugyanazt kívánták, mint Szókratész.

Mármost minden egyes szónok beszédére nemigen emlékezett Arisztodémosz, s én sem emlékszem mindarra, amit ő mondott; de amire leginkább emlékszem, s akiknek a beszédét leginkább tartom említésre érdemesnek, azokat fogom sorra elmondani nektek.

VI. Az első szónok, mint említettem, Phaidrosz volt – úgy mondta –, s körülbelül így

kezdte beszédét:

– Nagy isten Erósz, és csodálatos az emberek és az istenek között, sok más okból is, de leginkább származása miatt. Mert a legősibb istenek közé tartozni nagy tisztesség – úgymond –, s hogy ő közülük való, annak ez a bizonyosága: nincsenek szülei, nem szól róluk sem költő, sem magánember, mert Hésziodosz azt mondja,* hogy először a Khaosz jött létre,

majd Gaia követte,
szélesmellű föld, mindennek biztos alapja, és Erosz.

Azt mondja tehát, hogy a Khaosz után ez a kettő jött létre, Gaia és Erósz. Parmenidész pedig azt mondja, hogy a Genesizisz

mindenik isten közt legelőször Erószt alakítja.

Hésziodosszal ért egyet Akuszilaosz is. Így hát sokan egyeznek meg abban, hogy Erósz a legősibb istenek egyike. S ez a legősibb isten egyben legnagyobb jötevőnk is. Én legalábbis nem tudnék nagyobb jót mondani, mint amilyen a fiúnak, alighogy felserdült, egy derék férfiszereető, és a szeretőnek egy fiúkedves. Mert amire az embereknek egész életükön át szükségük van, ha szépen akarnak élni, azt sem a rokonság, sem a tisztisgek, sem a gazdagság, sem bármi más nem tudja úgy kifejleszteni bennük, mint Erósz. Mi az, amiről

beszélék? A szégyenkezés a rút dolgok miatt és a szép tettekre való törekvés. Ezek nélkül ugyanis sem a város, sem a magánember nem visz véghez nagy és szép tetteket. Állítom, hogy egy férfi, ha szerelmes, és nyilvánvalóvá válik róla, hogy rút dolgot cselekedett, vagy ellenkezés nélkül becstelenséget túrt el, nem fájlalja annyira, ha az apja látta, sem ha a barátai vagy bárki más, mint ha a kedvese látta. Ugyanígy látjuk, hogy a fiú is különösképpen a szeretője előtt szégyenkezik, ha az szégyenletes helyzetben látja. Ezért ha volna rá mód, hogy egy város vagy egy hadsereg csupa szerelmes férfiból és fiúból álljon, ezek úgy kerülnének mindent, ami szégyenletes, és úgy iparkodnának kitűnni egymás előtt, hogy mindenkin túltennének városuk kormányzásában, csatában pedig, még ha számra kevesen volnának is, mondhatni az egész világot legyőznék. Elhagyni a sort, odadobni a fegyvert: ezt a szerelmes férfi sokkal kevésbé tenné meg kedvese, mint mindenki más szeme láttára, inkább százszor meghalna. Hát még cserbenhagyni a fiút, vagy segítségére nem sietni a veszélyben – nincs az a gyáva, akit Erósz a bátorság megszállottjává ne tenne, annyira, hogy felvehetné a versenyt a született hőssel is. Tehát azt, amit Homérosz mond, hogy némelyik hősbe vitézséget lehel az

isten,* bizonyára megadja Erósz is a szerelemmel a szerelmeseknek.

VII. Sőt egymásért meghalni egyedül a szeretők hajlandók, nemcsak a férfiak, de még a nők is. Ezt az állításumat kellőképpen tanúsítja e hellének előtt Alkésztisz, Peliasz lánya. Ő volt az egyetlen, aki kész volt férje helyett meghalni, pedig annak élt még az apja és anyja is; s az ő szeretete Erósz által annyira felülmúlta az övékét, hogy szinte idegeneknek látszottak saját fiuk előtt, csupán névleg hozzá tartozóknak. Ezt tette ő, s ezt a tettet nemcsak az emberek találták csodálatosan szépnek, hanem az istenek is; és ezért, bár sokan hajtottak végre sok szép cselekedetet, az istenek csak nagyon kevésnek adták meg, hogy lelke az Alvilágból feljöhessen, az ő lelke azonban visszajöhetett, annyira csodálták ezt a cselekedetét.

Ebből látjuk, hogy azt a buzgalmat és erényt, amit Erósz kelt, az istenek is mindennél többre becsülik. Orpheuszt viszont, Oiagrosz fiát, üres kézzel küldték el a Hadészből;* feleségének, akiért jött, csak képmását mutatták meg, őt magát nem adták oda, mert elpuhultnak tartották Orpheuszt (nemhiába volt hárfás), mivel nem volt bátorsága szerelméért meghalni, mint Alkésztisznak, hanem addig mesterkedett, míg élve jutott a Hadészba. Sőt ezért büntetést is róttak rá, és úgy rendelték, hogy asszonyok kezétől lelje halálát, nem úgy, mint Akhilleusz, Thetisz fia, akit nagy tiszteletben részesítettek és a Boldogok Szigetére vittek. Mert ő tudta az anyjától, hogy meghal, ha megöli Hektórt, ha viszont nem öli meg, hazatér s késő öregségében éri a halál; mégis bátran választott és segítségére sietett szerelmesének, Patroklosznak, bosszút állt érte, s kész volt nemcsak érte meghalni, hanem utánahalni is halott

barátjának. Ezért az istenek csodálatukban egészen különös tiszteletben részesítették, hogy ilyen sokra becsülte szeretőjét. Aiszkhülosz pedig badarságot beszél, mikor azt állítja, hogy Akhilleusz szerette Patrokloszt férfiként, hiszen ő szebb volt nemcsak Patroklosznál, hanem valamennyi hősnél, s még sima állú, meg aztán sokkal fiatalabb is volt, ahogy Homérosz mondja. Mert csakugyan úgy van, hogy az istenek azt az erényt becsülik leginkább, amit Erósz kelt; de még sokkal jobban csodálják, bámulják és jutalmaznak a fiúkedves szeretetét szeretője iránt, mint a szerető odaadását kedvese iránt. A szerelmes férfi ugyanis közelebb áll az istenséghez, mint kedvese, benne lakik az isten. Ezért van az, hogy Akhilleuszt még Alkésztisznél is jobban kitüntették s a Boldogok Szigetére küldték.

Ezért mondom, hogy Erósz a legősibb és a legdicsőbb isten, s leghatalmasabb segítsége az embereknek az erény és a boldogság megszerzésében, élőknek és holtaknak egyaránt.

VIII. Ilyenforma beszédet mondott Phaidrosz – mesélte Arisztodémosz, s utána több más következett, melyekre nem nagyon emlékezett, elhagyta hát őket s áttért Pauszanasz előadására.

– Véleményem szerint – mondotta – nem jelöltük meg helyesen feladatunkat, Phaidrosz, mikor csak úgy egyszerűen Erósz dicsőítését határoztuk el. Rendben volna a dolog, ha csak egy Erósz lenne, valójában azonban nem egy van; s ha egyszer nemcsak egy van, helyesebb előre megmondani, hogy melyiket akarjuk dicsérni. Én tehát megpróbálom helyrehozni ezt a hibát: először megmondom, melyik az az Erósz, akit dicsérni akarunk, s csak azután fogom dicsérni, úgy, ahogy istensége megérdemli.

Tudjuk ugyanis mindnyájan, hogy Erósz nélkül nincs Aphrodité. Ha ő egy volna, egy lenne Erósz is; minthogy azonban kettő van, szükségképpen Erósznak is kettőnek kell lennie. Márpedig hogy is ne lenne két Aphrodité? Az egyik, az idősebb, nem anyától lett, Úranosz lánya, ezért Úraniának, Éginek is nevezzük; a másik, a fiatalabb, Zeusz és Dióné lánya,* s ezt Pandémosznak, közönségesnek hívjuk. Ezért azt az Erósz is, aki ennek a másodiknak a segítőtársa, közönségesnek kell hívni, amazz pedig éginek.

Mármost dicsérni minden istent kell, de meg kell kísérelnünk mindegyiknek az osztályrészét meghatározni. Mert minden cselekvésnek az a természete, hogy önmagában se nem szép, se nem rút. Így például az is, amit mi most teszünk, az ivás, éneklés, beszélgetés, nem önmagában szép, hanem a cselekvés során válik olyanná, ahogyan csináljuk: ha szépen és helyesen csináljuk, szép lesz, ha pedig helytelenül, rút. Ugyanígy a szerelem is meg Erósz

is nem minden esetben szép vagy dicsőítésre méltó, csupán ha a szép szerelemre buzdít.

IX. Tehát a közönséges Aphroditéhez tartozó Erósz csakugyan közönséges, és azt csinálja, ami éppen adódik; ez az a szerelem, amellyel a silány emberek szeretnek. Az ilyenek először is egyformán szeretik a nőket és a fiúkat, azután meg, akármelyiket szeretik is, a testüket jobban szeretik, mint a lelküket, és a lehető legostobábbat választják ki maguknak, mert csak azt nézik, hogy céljukat elérjék, s hogy szépen-e vagy sem, azzal nem törődnek. Éppen ezért azt teszik, amit éppen a véletlen hoz, akár jó az, akár az ellenkezője. Ez az Erósz ugyanis attól

az istennőtől való, aki sokkal fiatalabb a másikinál, és származása révén egyformán részes a női és a férfitermészetben. A másik Erósz viszont az égi istennőnek a sarja, akiben nincs semmi női, csakis férfitermészet; azután meg ő az idősebb, s ezért távol áll tőle a féktelenség. Innét van az, hogy akiket ez az Erósz ihlet meg, a férfinem felé fordulnak, azt szeretik, ami a természettől fogva erőteljesebb és értelmesebb. S még a fiúszerelmek követői közt is könnyű felismerni azt, akit tisztán ez a szerelem mozgat. Ezek ugyanis nem gyermekkorukban szeretik a fiúkat, hanem amikor már fejlődik az értelmük, s nemsokára kiserked a szakálluk. Akik ilyenkor kezdenek el szeretni, azok, véleményem szerint, készek arra, hogy egész életüket együtt éljék le kedvesükkal, nem pedig arra, hogy miután gyermeki oktalanságában magukévá tették, megcsalják, kinevessék s odábbállva egy másik után fussanak. Törvényben kellene eltiltani serdületlen gyermekek szerelmét, hogy annyi odaadás bizonytalanra ne pazarolódjék; mert a gyermekek fejlődése bizonytalan, nem tudni, a bűnhöz vagy az erényhez jut-e el testük és lelkük. A derék emberek önként szabják maguknak ezt a törvényt, a közönséges szeretőket pedig kényszeríteni kellene rá, mint ahogy arra is kényszerítjük őket, amennyire tőlünk telik, hogy a szabad nőket ne szeressék. Ezek azok, akik szégyenletes hírbe hozták a szerelmet, ezért merészelik egyesek azt mondani, hogy rút dolog a szerető férfinak kedvére tenni. Őmiattuk beszélnek így, mert látják tapintatlan és bántó viselkedésüket; mivelhogy nincs semmi, amit joggal lehetne gáncsolni, ha illőképpen és tisztességgel történik.

Erósz törvénye pedig a többi városban könnyen érthető, mert egyszerűen határozzák meg, nálunk és Lakedaimónban azonban bonyolult. Éliszben ugyanis, Boiótiában és mindenütt, ahol nem értenek a bölcs beszédhez, egyszerűen szépnek tartják, ha a fiú kedvére tesz szeretőjének, és senki nem akad, sem öreg, sem fiatal, aki ezt rútnek mondaná. Véleményem szerint azért van így, mert ügyetlenek a beszéd művészetében, s nem akarnak a fiatalok

rábeszélésével bajlódni. Ióniában viszont, és sok más helyen, ahol barbárok az urak, rút dolognak tartják ezt a szerelmet. A barbárok ugyanis zsarnokságuk miatt tartják rútnak, mint ahogy a filozófiát és a testedzést is, gondolom azért, mert az uralkodóknak nem szolgálja érdekét, ha alárendeltjeikben nagyszerű gondolatok támadnak, erős barátságok és szövetségek

keletkeznek, mindezt pedig elsősorban Erósz alakítja ki az emberekben. Az események tanították meg erre az itteni zsarnokokat is, uralmuknak ugyanis Arisztogeitón szerelme és Harmodiosz szilárd barátsága vetett véget. Látjuk tehát: ahol rútnak tartják, ha egy fiú kedvében jár szeretőjének, ez a közvélemény kialakítóinak rosszaságából ered, az uralkodók hatalomvágyából és az alattvalók gyávaságából; ahol viszont válogatás nélkül szépnek vélik, ennek oka a vélekedők lelki tunyasága. Nálunk sokkal szebb a bevett szokás, és – mint már mondtam – nem egykönnyen érthető.

X. Mert gondoljuk csak el: a közfelfogás szerint nyíltan szeretni szebb, mint titokban, és a legszebb dolog a legnemesebbeket és legderékabbakat szeretni, még ha csúnyábbak is a többiekénél; meg aztán milyen csodálatosan buzdítja mindenki a szerelmet, éppenséggel nem úgy, mint ha rút dolgot cselekedne, s azt tartják szépnek, ha elfogadják a szerelmét, s rútnak, ha nem fogadják el. S hogy könnyebben fogadják el, a szokás még azt a lehetőséget is megadja a szerelmesnek, hogy megdöbbenő dolgokat vigyen véghez, s még dicséretet is kap értük, pedig ha ezeket bármi más cél elérése érdekében merné valaki megtenni, a legnagyobb szégyenbe jutna. Mert ha valaki pénzt szeretne szerezni a másiktól vagy uralmat, vagy bármiféle más hatalmat, s ezért tenné azt, amit a szerelmes férfi a kedves fiúért: esdekelne és

könyörögne, fogadkozna nagy esküvéssel s ajtaja elé feküdne, s vállalna olyan szolgaságot, amelyet egyetlen rabszolga sem, akkor barátai és ellenségei egyaránt megakadályoznák abban,

hogy ilyesmit tegyen, ezek ócsárolnák hízelgéséért és szolgalelkűségéért, amazok a lelkére beszélnének és pirulnának miatta. De ha a szerelmes cselekszi mindezt, rokonszenv kíséri, s a szokások lehetővé teszik, hogy szégyenkezés nélkül cselekedjék, mint aki valamilyen csodaszép dolgot visz véghez. Ami pedig a legdöbbenetesebb – mint sokan mondják –, az az, hogy neki még az esküszegést is megbocsátják az istenek, mert szerelmi eskü – úgy mondják – nem is eskü. Tehát a nálunk bevett szokások szerint az istenek és az emberek teljes szabadságot adnak a szerelmesnek. Ennek alapján azt gondolhatná valaki, hogy ebben a városban gyönyörűnek találják azt is, ha a férfiak fiúkat szeretnek, s azt is, ha a fiúk kedvesen fogadják a férfiak szerelmét.

Ha viszont azt nézzük, hogy a szülők kísérőket állítanak a szeretett fiaik mellé, hogy ne beszélhessenek a szerelmes férfiakkal, s a kísérőket külön utasítással látják el; hogy az egykorú társak és barátok csúfolódnak, ha ilyesmit látnak, s az idősebbek nem tartják vissza a csúfolódókat, és nem szidják őket össze helytelen beszédükért, akkor meg azt kell hinnünk, hogy az ilyesmit nagyon is rút dolognak tartják nálunk.

Az igazság, véleményem szerint, a következő: nem lehet olyan egyszerűen meghatározni, mint már az elején mondtam, hogy valami önmagában szép vagy rút, hanem szép az, amit szépen csinálnak, és rút, amit rútnak. Rút dolog egy hitvány embernek hitvány módon kedvére tenni, s szép dolog derék embernek szépen a kedvében járni. És hitvány az a közönséges szerető, aki jobban szereti a testet, mint a lelket. Az ilyen nem is állhatatos, mert az sem állandó, amit szeret; mert mihelyt oda a test virága, amelyet szeretett, sebes szárnyon odébbáll, szégyenben hagyva sok beszédét és fogadkozását. A nemes jellem szerelmese viszont egy életen át kitart, mert valami állandóval forrt össze.

A mi szokásaink mármost alapos próbával akarják megvizsgálni a szerelmeseket, hogy azután egyesek meghallgatást nyerjenek, másoktól meg elmeneküljenek az ifjak. Ezért biztatnak egyeseket az üldözésre, másokat meg a menekülésre, versennyel és próbával

kutatva, melyik fajtából való a szerető, és melyikből a kedves. Ez is az oka, hogy először is rút dolognak számít, ha valaki gyorsan megkapható; és pedig azért, hogy az idő is megtegye a magát, mely a legtöbb dolgot, úgy tartják, szépen kivizsgálja; szégyen továbbá a pénznek vagy a politikai hatalomnak engedni, akár úgy, hogy valakit bántalmak érnek, s ettől megrémül és nem tud szilárd maradni, akár úgy, hogy előnyökhöz jut, mert nincs ereje megvetni a pénzt és a politikai sikereket. Mindebben ugyanis semmi sincs, ami szilárdnak és maradandónak látszanék; azután meg ilyesmiből nem is születhetik nemes barátság. Szokásaink csak egy utat hagynak szabadon, ha a fiú szépen akar szeretőjének kedvére tenni. Ez nálunk a szokás: ahogyan a szerető férfi bármely alacsony szolgásgot magára vehet a szeretett fiúért, s ez mégsem számít hízelgésnek, sem szégyenletesnek, úgy marad még egy önkéntes szolgásg, csak egyetlenegy, amely nem szégyenletes, s ez az, amit az erényért vállal valaki.

XI. Nálunk ugyanis az a közfelfogás, hogy ha valaki kész egy másiknak szolgálni abban a hitben, hogy az őt jobba teszi a bölcsességben vagy valamely más erényben, ez az önkéntes szolgásg nem rút dolog és nem számít hízelgésnek. Ha mármost ezt a két szokást összevetjük, a fiúszerelemre vonatkozót és azt, amely a bölcsességre és más erényekre vonatkozik, akkor lehetségessé válik, hogy a fiú szépen tegyen kedvére szeretőjének. Ha ugyanis ugyanarra törekszik a szerető és a kedves, mindegyik a maga törvénye szerint, vagyis a szerető férfi minden lehető igazságos módon szolgál a szeretett fiúnak, az pedig minden lehető igazságos módon kedvében jár a férfinak, aki őt bölcs és jó emberré teszi, ha az egyik képes segítséget nyújtani a bölcsesség és a többi erény megszerzésében, a másik pedig rászorul arra, hogy nevelést kapjon és más bölcsességet szerezzen, akkor, egyedül a két törvény találkozása esetén, lehet szép dolog, ha a szeretett fiú kedvében jár a szerető férfinak,

máskülönben soha. Ebben az esetben a csalódás sem rút dolog; minden más esetben azonban szégyenbe jut a fiúkedves, akár csalódik, akár nem. Mert ha valaki gazdagságért tett kedvére gazdagnak vélt szeretőjének, s azután csalatkozik, és nem kapja meg a pénzt, mert kiderül, hogy szeretője szegény, az nem kevésbé rút dolog: az ilyen ugyanis a maga részéről megmutatta, hogy pénzért bárkit kész bármilyen módon kiszolgálni, s ez bizony nem szép. Hasonlóképpen viszont, ha valaki erényesnek vélt szeretőjének kedvére tesz azért, hogy e barátság által ő maga is erényesebbé váljék, s azután csalatkozik, mert kiderül, hogy szeretője rossz és minden erény nélkül való férfiú, ez a csalódás mégis szép; az ilyen ugyanis a maga részéről ugyancsak nyilvánvalóvá tette, hogy az erényért és a jobba válás kedvéért képes bárkinek bármiben segítségére lenni, s ez bizony mindennél szebb. Így tehát mindenképpen szép dolog, ha az erény kedvéért szerez valaki gyönyörűséget a másiknak.

Ez hát az az Erósz, aki az égi istennő fia, s maga is égi, s felettébb becses a városnak és a magánembereknek is, mert szeretőt és szerelmezt egyaránt arra kényszerít, hogy az erény kedvéért alapos gondot fordítsanak magukra. A szerelem minden más módja pedig a másik istennőtől, a közönségestől származik.

Ennyi volna az, Phaidrosz – úgymond –, amivel így hamarjában hozzájárulhatok Erósz

dicséretéhez.

Pauszaniasz ezzel pauzált (a bölcsek arra tanítanak, hogy ilyenforma szójátékokban beszéljek), s utána, mesélte Arisztodémosz, Arisztophanésznek kellett volna szólania, őt azonban hirtelen – akár mert túl sokat fogyasztott, akár más okból – elfogta a csuklás, és nem bírt tőle beszélni. Azért így szólt (az őt követő helyen ugyanis Erüximakhosz orvos hevert): – Erüximakhosz, úgy illenék, hogy vagy elállítsd a csuklásomat, vagy beszélj helyettem,

míg magától el nem áll.

– Megteszem én mind a kettőt – felelte Erüximakhosz. – Beszélek most helyetted, s te majd én helyetted, ha eláll a csuklásod. És amíg én beszélek, ha visszatartod a lélegzeted egy jó ideig, a csuklásod is el fog múlni; ha pedig nem, öblögesd vízzel a torkodat. Ha azonban nagyon makacs a csuklás, keríts valamit, amivel megcsiklandozhatod az orrod, s azután tüsszents; ha ezt egyszer-kétszer megtetted, eláll a csuklás, akármilyen makacs.
– Hát csak fogj hozzá a beszédhez – mondta Arisztophanész –, én pedig megteszem, amit ajánlottál.

XII. Erüximakhosz – mint Arisztodémosz mesélte – így kezdte:

– Pauszaniasz szépen indult neki a beszédnek, de nem fejezte be kielégítő módon, ezért szükségesnek látom, hogy én próbáljam befejezni. Véleményem szerint szépen tett különbséget a kétféle Erósz közt; Erósz azonban nemcsak az emberek lelkében él, s vonzódik a széphez, hanem sok más dologhoz is vonzódik, és másokban is megvan: minden élőlény testében és a föld növényeiben is, s úgyszólván mindenben, ami létezik. Ennek felismeréséhez, úgy hiszem, a gyógyítás, a mi művészetünk vezetett: hogy milyen nagy és csodálatos isten, s mi mindenre terjed ki a hatalma, emberi és isteni dolgokra' egyaránt. Beszédemet az orvostudománnyal kezdem, hogy illő tiszteletben részesítsük ezt a művészetet. A kétféle Erósz a testek természetében is megvan; ami egészséges bennük és ami beteg, elismerten kétféle, és különböző dolgokat szeret és kíván. Más szerelem lakozik tehát az egészségesben, és más a betegben. Pauszaniasz az imént elmondta, hogy a jó embernek kedvében járni szép dolog, a féktelennek viszont rút; ugyanígy a testnél is, ami a testben jó és egészséges, annak szép dolog, sőt szükséges is a kedvében járni, s ez az, amit orvoslásnak hívnak – ami viszont rossz és beteg, annak kedvében járni rút dolog, sőt küzdeni kell ellene, ha valaki mestere kíván lenni az orvostudománynak. Az orvoslás ugyanis, hogy röviden szóljunk, a test telítkezésre és üresedésre vonatkozó vágyainak tudománya. Aki meg tudja a testben különböztetni a szép és a rút vágyat, az az orvosok orvosa, aki pedig képes olyan változást előidézni, hogy az egyik Erósz helyébe a másikat ültesse, amelyik testből hiányzik, abban életre keltse s kiűzze onnan, ahol megvan – az igazán a legnagyobb művész. Aki

érti a módját, hogy hogyan lehet változtatást kieszközölni, vagyis az egyik vonzódást a másikkal helyettesíteni: ahol nincs vonzódás – pedig kellene lennie –, oda beültetni, a bennlevőt pedig kiemelni – az ilyen lenne derék mesterember. Képesnek kell lennie rá, hogy azokat a dolgokat, amelyek a legnagyobb ellenségei egymásnak a testben, barátságban és szerelemben békítse össze egymással. S az a legellenségesebb, ami a legnagyobb ellentéte egymásnak: a hideg és a meleg, a keserű és az édes, a száraz és a nedves, és a többi ilyesmi; ezek közt tudott egymás iránti vágyat és egyetértést létrehozni a mi ősünk, Aszklépiosz, ahogy költőink mondják és én is hiszem, s erre alapította művészetünket.

Így tehát, mint mondom, az egész orvostudományt ez az isten kormányozza, éppúgy, mint a testedzést és a földművelést. S hogy a zenével is ugyanígy van, az mindenki előtt nyilvánvaló, aki egy csöppet gondolkozik rajta. Talán Hérakleitosz is ezt akarja mondani, csak nem fejezi ki magát eléggé jól. Az egység, úgymond, ellenkezve békül ki önmagával, mint az íj meg a lant összhangja. Márpedig nagy oktalanság azt állítani, hogy a harmónia ellentétes törekvésű vagy egymással ellenkező elemekből áll. Hanem talán azt akarta mondani, hogy a harmónia eredetileg ellenkező elemekből, magas és mély hangokból keletkezik, s a zene művészete később megegyezést hoz köztük létre. Addig azonban nincs harmónia, míg a magas és a mély ellenkezik egymással; a harmónia ugyanis összhang, az összhang pedig a megegyezés egy fajtája; megegyezés viszont ellenkező elemek közt

mindaddig, amíg ellenkezik, nem jöhet létre, ami pedig ellenkezik és nem egyezik meg, azt nem lehet összhangba hozni. Ugyanígy a ritmus is eredetileg ellenkező elemekből: a gyorsból és a lassúból, későbbi megbékélésükből született. A megbékélést, mint amott az orvostudomány, itt a zene művészete teremti meg, szerelmet és egyetértést támasztva bennük egymás iránt; a zene ugyanis a harmóniára és ritmusra irányuló szerelmes vágyak tudománya. Magában a harmónia és a ritmus létezésében nem nehéz Erósz dolgait felismerni, s ott nincs is

kétféle Erósz, de amikor arra kerül a sor, hogy a ritmust és a harmóniát az emberekre alkalmazzuk, akár úgy, hogy alkotunk valamit – ezt zeneszerzésnek hívják –, akár úgy, hogy helyesen használjuk fel a mások által alkotott dallamokat és mértékeket – amit zenei nevelésnek hívnak –, az bizony nehéz, és kiváló művészre van hozzá szükség. Mert itt megint az előző tanítás érvényes, hogy a rendes embereknek kedvére kell tenni, már azért is, hogy akik még nem azok, rendesebbé váljanak, s hogy ezt az Erósz meg kell őrizni, mert ez a szép,

az égi Erósz, Úrania múzsa szülötte. A másikkal viszont, Polüümnia sarjával, a közönséggel, óvatosan kell élni, ahol élnek vele, hogy gyönyörűséget szerezzen, de féltelenségre ne vezessen; mint ahogy a mi művészetünkben is nagy feladat a szakácművészetre irányuló vágyak helyes kezelése, hogy betegség nélkül szerezzen gyönyörűséget. A zenében is, az orvostudományban is és minden más dologban, emberiben és

isteniben egyaránt ügyelni kell, amennyire lehetséges, a kétféle Erószra, mert ott vannak ők mindenütt. XIII. Az évszakok folyásában is minduntalan jelen vannak mind a ketten; s ha azok az elemek, amelyekről az előbb szóltam – a meleg és a hideg, a száraz és a nedves –, mértéktudó szerelemmel vonzódnak egymáshoz, s harmóniát és értelmes keveréket alkotnak, akkor jó esztendőt hoznak ránk, s egészséget az embereknek, a többi élőlénynek és a növényeknek, s nem okoznak kárt; ha viszont a féltelenség vezette Erósz lesz úrrá az évszakokon, az sok kárt okoz és sok mindent elpusztít; ilyenkor keletkezik a pusztító dögvész és sok más különféle betegség az állatok és a növények közt is; mert a zúzvara, jégeső, lizstharmit is ezeknek az elemeknek féltelen és rendetlen szerelméből fakad. A csillagok mozgására és az évszakokra irányuló Erósz tudományát pedig asztronómiának hívják. Az áldozatok és minden, ami a jóslás körébe tartozik – s ez az istenek és az emberek érintkezése egymással –, egyedül Erósz megőrzése és orvoslása körül forognak. Mert mindenféle istentelenség onnan támad a legkönnyebben, hogy valaki nem a mértéktudó Erósznak jár kedvében, nem őt tiszteli és becsüli minden cselekedetével, hanem a másikat, akár élő vagy halott szüleivel, akár az istenekkel kapcsolatban; ebből a szempontból pedig a

jóstudomány feladata szemmel tartani és meggyógyítani a szerelmeseket, tehát a jóstudomány

az istenek és az emberek barátságának a mestere, azáltal, hogy ért az emberek szerelmes vágyaihoz, melyek a törvénytiszteletre vagy az istentelenségre törekednek.

Tehát sok és nagy, sőt: teljes hatalma van Erósznak a maga teljességében; az az Erósz pedig, amely mérséklettel és igazságossággal munkálkodik a jó érdekében nálunk is meg az isteneknél is, az a legnagyobb hatalom birtokosa, s ahhoz a teljes, tökéletes boldogsághoz juttat bennünket, hogy egyetértésben és barátságban éljünk egymással s a nálunk hatalmasabb istenekkel is.

Talán sok mindent kihagytam Erósz dicsérete során, de semmiképpen sem szándékosan. Ha valamit elhagytam, a te dolgod azt pótolni, Arisztophanész; ha pedig valami más módon készülsz dicsérni az istent, dicsérd úgy, mert a csuklásod már elállott.

Erre – úgymond – Arisztophanész vette át a szót, és pedig:

– Valóban elállott – szólt –, de csak akkor, mikor a tüsszentést vettem ellene; s azért csodálkozom is, hogy ami a testben mértéktartó, hogy kívánhat ilyen lármát és csiklandozást, mint a tüsszentés. Mert csakugyan elállt nyomban, mikor a tüsszentést vettem ellene.

Erüximakhosz pedig így szólt:

– Kedves, kedves Arisztophanész barátom, nézd, mit művelsz! Megnevettetsz bennünket, mikor beszélned kellene, s arra kényszerítesz, hogy örködjem beszéded fölött, hátha valami mulatságosat mondasz, pedig hát békességben beszélhettél volna.

– Igazad van, Erüximakhosz – szólt Arisztophanész nevetve –, s tegyük a mondottakat ki nem mondottá; csak ne örködj fölöttem, mert félek amiatt, amit mondani akarok; nem azért, hogy mulatságosat ne találjak mondani, hiszen az tiszta haszon lenne és a műzsánkhoz illő, hanem hogy nevetségés ne legyen a beszédem.

– Ellőtted a nyilad, Arisztophanész, s most szökésen jár az eszed; inkább fordulj csak ide és beszélj úgy, mint akinek beszédéről majd számot kell adnia. De az is lehet, hogy – ha

jónak látom – elbocsátlak végül.

XIV. – Valóban, Erüximakhosz – mondta Arisztophanész –, én másképp szándékozom szólni, mint ahogy ti tettétek, te meg Pauszaniász. Én ugyanis úgy látom, hogy az emberek egyáltalán nem fogták föl Erósz hatalmát, mert ha felfognák, neki építenék a legnagyobb szentélyeket és oltárokat, neki mutatnák be a legnagyobb áldozatokat – nem úgy, mint most, amikor mindebből nem történik meg semmi, holott nagyon is szükséges volna. Mert valamennyi isten közül ő a legigazibb barátja az embernek, segítőtársa és orvosa olyan bajokban, melyekből kigyógyulni a legnagyobb boldogság lenne az emberi nemnek. Megpróbálom hát az ő hatalmát bebizonyítani nektek, s ti azután tanítói lesztek a többieknek. Először is meg kell ismernetek az emberi természetet, és hogy mi mindenben esett át. Mert a mi természetünk eredetileg nem olyan volt, mint ma, hanem egészen másféle. Először is az emberi nemek száma három volt, nem kettő, mint most, férfi és nő, hanem volt még egy harmadik is, amely egyesítette magában a kettőt, ennek csak a neve maradt ránk, ő maga eltűnt. Valamikor ugyanis az androgün (férfi-nő) külön nem volt, alakra és névre is, s egyenlő része volt mindkét nemből, a férfiből és a nőből; ma azonban csak csúfnév, semmi más. Azután meg mindegyik fajtának teljes, gömbölyű alakja volt, körbefutott a háta meg az oldala, kezük négy volt s lábuk is, mint a kezük, s két teljesen egyforma arcuk egy egészen kerek nyakon. A két ellenkező oldalon levő archoz egy koponya tartozott és négy fül; nemi szervük is kettő volt, és minden egyébük, ahogy már ebből el lehet képzelni. Járnak egyenesen is tudtak, mint ma, amerre éppen akartak, ha pedig gyorsan kellett menni, mint ahogy a bukfencezők feldobják egyenesen a lábukat és hányják a kereket, ők is, az akkor még nyolc végtagjukra támaszkodva, gyorsan karikázva haladtak előre.

A nemek száma pedig azért volt három, s azért volt ilyen alakjuk, mert a hím a nap sarjadéka volt, a nő a földé, a közös nemű pedig a holdé, mert a holdban is van valami mind a kettőből. Gömb alakúak pedig azért voltak, maguk és a járásuk is, mert hasonlítottak

szüleikre.

Erejük és bátorságuk szörnyű volt, s gondolkozásuk nagyratörő; az istenekkel is megpróbálkoztak, s amit Homérosz Ephialtésről és Ótoszról mond,* az rájuk vonatkozik, hogy az égbe próbáltak fölmenni s ott rátámadni az istenekre.

XV. Ezért Zeusz és a többi isten tanácskozni kezdtek, hogy mit tegyenek velük, de nem találtak kiutat. Arra nem gondolhattak, hogy megöljék őket, és mint a gigászokat, villámcsapásokkal semmisítsék meg ezt a fajtát, hiszen ezzel semmivé lettek volna az áldozatok is és mindaz a tisztelet, amit az emberektől kaptak, de elbizakodottságukat sem tűrhették. Végül Zeusz hosszas fejtörés után így szólt: „Azt hiszem, találtam olyan módot,

amely meghagyja ugyan az embereket, mégis véget vet féktelenségüknek, mert gyengébbé teszi őket. Kettévágom őket – mondta –, mindegyiket kétfelé. Ezzel gyengébbek lesznek, egyben pedig nekünk hasznosabbak, mert a számuk megnövekedik; s egyenesen fognak járni, két lábon. Ha pedig látjuk, hogy még mindig elbárázzák magukat és nem akarnak nyugton maradni, újból kettéhasítom őket, akkor aztán fél lábon ugráncolhatnak.”

Így szólván, kettévágta az embereket, mint ahogy a naspolyát szokás, aszalás előtt, vagy fonállal a tojást. S ahogy egyet elvágott, megparancsolta Apollónnak, hogy az arcot és a fél nyakat fordítsa a vágás felé, hogy kettévágottságát szem előtt tartva, rendesebbé váljék az ember – a többi sebet pedig gyógyítsa be. Apollón tehát megfordította az arcot, azután a bőrt mindenfelől a ma hasnak nevezett részre húzta össze, s akárcsak egy összehúzható pénzes zacskónál, egy nyílást hagyott a has közepén és azt elkötötte, s ezt most köldöknek hívják. A ráncok nagy részét elsimította, a mellet egy olyasféle szerszámmal formálta ki, amilyennel a vargák csiszolják simára a kaptafára húzott cipő ráncait; csak néhányat hagyott meg, éppen a has meg a köldök táján, emlékeztetőül az ember hajdani viselt dolgaira.

Miután pedig az egységes természet kettéhasadt, mind a két felet a másikhoz húzta a vágy, átkarolták egymást és összefonódtak, egyesülésre áhítozva, és végül belehaltak az éhségbe és a teljes tétlenségbe, mert semmit sem akartak egymás nélkül csinálni. És valahányszor az egyik fél meghalt s a másik életben maradt, az élő másikat keresett magának s azzal ölekezett

össze, akár egy teljes asszony fele volt az, akire talált – ezt nevezzük most asszonynak –, akár egy férfié; s így pusztultak el.

Végül is Zeusz megkönyörült rajtuk és újabb módot eszelt ki: áthelyezte nemi szervüket előre; eddig ugyanis a külső részükön volt, és nem egymással egyesültek, s nem is egymást termékenyítették meg, hanem mindezt a földbe csinálták, akárcsak a tücskök. Áthelyezte tehát

előre, s ezzel lehetővé tette, hogy egymással egyesüljenek: a férfi a nőben hajtsa végre ugyanazt, és pedig azért, hogy ha az ölelésben férfi találkozik nővel, megtermékenyítse s utódot hozzon létre, ha pedig férfi férfival, legalábbis kielégülés származzék együttlétükből, s miután abbahagyták, munkájuk felé forduljanak és az élet egyéb dolgaival törődjenek. Ebben az időben vert gyökeret az emberekben az egymás iránti szerelmi vágy, mely ősi természetüket ismét összehozza, igyekszik egyesíteni kettejüket s meggyógyítani az emberi természetet.

XVI. így hát csupán külső jel szerint egész ember mindegyikünk, mert ketté vagyunk vágva, mint a félszegúszó halak. Kettő lett egyből, s most szüntelenül keresi ki-ki a maga másik felét. Azok a férfiak mármost, akik az egykori, androgünnek nevezett kétneműről lettek

lehasítva, a nőket szeretik; a legtöbb parázna ebből a fajtából kerül ki, mint ahogy a nők között is a férfiszerezők és a házasságtörők. Azok a nők ellenben, akik az egykori nő kettévágásából erednek, nem nagyon gondolnak a férfiakkal, hanem inkább a nők felé fordulnak, s ezekből lesznek a lesboszi szeretők.* Akik pedig az egykori férfi kettévágásából

erednek, azok a férfinemet keresik; amíg gyerekek, minthogy az egykori férfi darabkái, a férfiakat szeretik, s örülnek, ha együtt hálhatnak velük és megölelhetik a férfiakat – ezek a legkiválóbb fiúk és ifjak, mert természettől fogva a legférfiasabbak. Vannak ugyan, akik szemérmetlennek mondják őket, de ez nem igaz; nem szemérmetlenségből teszik ezt, hanem

merészségből, bátorságból és férfiasságból, mert ahhoz vonzódnak, ami hozzájuk hasonló. Nyomós bizonyága ennek, hogy mikor felserdülnek, egyedül ezek a férfiak fordulnak a közügyek felé. S miután megemberesedtek, fiúkat szeretnek, és természettől fogva nem

gondolnak házasságra és gyermeknemzésre, csak a törvényes szokás kényszeríti őket erre, nekik elég volna, ha nőtlenül élhetnének egymás mellett. Tehát az ilyen ember fiúk és férfiak iránt érez szerelmet, mert a magához hasonlóhoz vonzódik.

Mikor pedig rátalál valaki a maga másik felére – akár a fiúszerező, akár a többiek –, csodálatos mámorba ragadja őket a barátság, az összetartozás érzése és a szerelem, s nem akarnak elválni egymástól úgyszólván egy pillanatra sem. Ezek azok, akik egész életüket együtt élik végig, s nem tudnák megmondani, mit kívánnak egymástól. Mert senki sem képzelet, hogy a szerelmi élvezet az, aminek a kedvéért úgy örülnek, ha egyik a másikkal együtt lehet, s oly nagy buzgalommal törekednek erre. Nyilvánvaló, hogy másra vágyik a lelkük, amit nem tud kimondani, csak sejti, mire vágyik, s talányként lappang benne. S ha mikor egymásba fonódva fekszenek, odaállna eléjük Héphaisztosz a szerszámaival, és megkérdezné őket: „Mondjátok meg, emberek, mi az, amit egymástól kívántok?”, s aztán, látva, hogy tanácstalanok, megkérdezné ismét: „Nem az-e a vágyatok, hogy minél teljesebben egygyé váljatok, úgyhogy sem éjjel, sem nappal el ne szakadjatok egymástól? Mert ha ez a vágyatok, kész vagyok benneteket összeforrasztani és egymásba olvasztani, úgyhogy ketten egygyé váltok, s amíg éltek, mint egy ember, közösen éltek, ha pedig meghaltok, ott a Hadészban is kettő helyett egyként, közös halált hordoztok. Gondoljátok meg, hogy ezt kívánjátok-e és kielégít-e benneteket, ha ezt megkapjátok?” Ennek hallatára, tudjuk jól, egy sem mondana nemet, s egy sem kívánna egyebet, hanem kétségkívül mind úgy érezné, hogy amire már régtől fogva vágyik, azt hallotta most kimondani: kedvesével egyesülve s összeforrván kettőből egygyé válni. Az oka pedig ennek az, hogy eredeti természetünk szerint teljes egészek voltunk; s a teljesség vágyát és keresését hívjuk Erósznak. Mert azelőtt, mint mondtam, egyek voltunk; később azonban vétkeink miatt kétfelé szórt bennünket az isten, mint a lakodalmósiak az arkadiákat.* S ha nem leszünk tisztességtudók isteneinkkel szemben, féltő, hogy ismét kettéhasítanak bennünket, s akkor úgy járkálhatunk, mint a sírkövekre kivésve rajzolt figurák, melyeket az orruk mentén kettéfűrészelték, akár csak a vendégbarátság jeleként széthasított kockákat. Ezért mindegyikünknek istenfélelemre kell buzdítania a többieket, hogy ez utóbbi sorsot elkerüljük, amazt viszont elérjük; s ebben Erósz az útmutatónk és vezérünk. Senki ne szegüljön ellene – s az szegül ellene, aki magára vonja az istenek gyűlöletét –, mert ha kegyeibe jutunk és összebarátkozunk vele, megtaláljuk és megnyerjük hozzánk tartozó kedvesünket, ami ma csak keveseknek sikerül. És itt Erüximakhosz ne vágjon a szavamba, kigúnyolva beszédemet, mintha Pauszaniászról és Agathónról beszéltem volna; bár lehetséges, hogy ők is azok közé tartoznak és mindketten férfias természetűek, én azonban mindenkiről mondom ezt, az összes férfiról és nőről, hogy akkor lenne boldog az emberi nem, ha teljesülne szerelmünk, mindegyikünk megtalálná a maga kedvesét, s ezzel visszatérnénk ősi természetünkhöz. Ha pedig ez volna a legjobb, jelen körülményeink közt szükségképpen az a legjobb, ami ezt leginkább megközelíti: szívünk szerint való kedvest találni.

S ha dicsérjük az istent, aki ehhez hozzásegít bennünket, méltán dicsérjük Erószot, aki jelenleg is a legnagyobb jótevőnk, mert a hozzánk közel állóhoz vezérel, a jövőre pedig a legnagyobb reményekkel biztat: ha megadjuk az isteneknek az illő tiszteletet, visszavisz bennünket ősi természetünkhöz, s begyógyítva sebeinket, teljes gyönyörűséget és boldogságot ad.

XVII. Ez volna, Erüximakhosz – mondotta – az én beszédem Erószról – más, mint a tied. S mint már kértelek, ne gúnyold ki, hogy azt is meghallgathassuk, amit a többiek mondanak, illetve ezek ketten, mert már csak Szókratész és Agathón van hátra.

Erre Erüximakhosz – úgymond – így szólt:

– Szót fogadok neked, mert nekem is gyönyörűség volt hallgatni beszédedet. S ha nem tudnám, milyen félelmetes mestere Szókratész és Agathón a szerelem tudományának, bizony nagyon félnék, hogy ennyi sok és változatos beszéd után már nem tudnak mit mondani; így azonban bizalommal nézek elébe.

Szókratész pedig azt mondta:

– Magad is szépen szerepeltél a versenyzők közt, Erüximakhosz; de ha te lennél azon a helyen, ahol én vagyok, vagy talán inkább ahol leszek, ha már Agathón is beszélt, te is alaposan félnél, s nagy gondban lennél, akárcsak én most.

– Meg akarsz búvólni, Szókratész – szól Agathón –, hogy összezavarodjam, ha elgondolom, mekkora várákosással néz a közönség az én beszédem elé.

– Csakugyan feledékeny lennék, Agathón – szól Szókratész –, ha én, aki láttam, milyen bátran és nagyratörően léptél fel a színészekkel együtt az emelvényre s néztél szembe a hatalmas közönséggel, melynek művedet bemutatni készültél, anélkül, hogy a megrendülés legcsekélyebb jele látszott volna rajtad, most azt hinném, hogy mi, ez a néhány ember, zavarba hozhatunk.

– Ugyan, Szókratész – mondotta Agathón –, csak nem képzeled, hogy annyira el vagyok telve a színházzal, hogy ne tudjam: az értelmes ember számára néhány okos ember félelmetesebb az oktalanok sokaságánál?

– Nem lenne szép dolog tőlem, Agathón – szól erre amaz –, ha faragatlanságot tételeznék fel rólad; jól tudom, hogy ha néhány olyan emberrel akadnál össze, akit bölcsnek tartasz, jobban törődnél velük, mint a sokasággal; de hátha mi nem vagyunk olyanok? Mert mi is ott voltunk és a sokasághoz tartoztunk. Ha ellenben másokkal, bölcssekkel akadnál össze, könnyen elfogna előttük a szégyen, ha úgy éreznéd, hogy éppen rút dolgot cselekszel. Vagy nem így gondolod?

– Igazad van – mondta.

– És a sokaság előtt nem szégyellnéd magad, ha úgy érzed, hogy rút dolgot cselekszel?

Erre Phaidrosz – úgymond – közbevágva így szólt:

– Kedves Agathón, ha válaszolsz Szókratésznek, többé egy csöppet sem fogja őt érdekelni, mi jön ki abból, ami itt van, ha egyszer talált valakit, akivel beszélgetést folytathat, méghozzá ilyen szép ifjút! Én is gyönyörűséggel hallgatom Szókratész beszélgetéseit, de most Erósz dicséretével kell törődnöm, s beszédnem mindegyikötöktől a beszédjét. Rójátok le mindketten az istennek, ami megilleti, azután beszélgethettek.

– Jól mondd, Phaidrosz – szól Agathón –, s nem tart vissza a beszédőtől semmi; mert Szókratésszal sokszor lesz még alkalmam beszélgetni.

XVIII. Én először is azt akarom elmondani, hogy miképpen kell beszélnem, s csak azután akarok beszélni. Úgy látom, hogy mindazok, akik előttem szóltak, nem az istent dicsőítették, hanem az embereket mondták boldognak azért a sok jóért, amit nekik az isten ad; de hogy milyen is az, aki így megajándékozta őket, arról egyikük sem beszélt. Pedig bármely dolog bárminő dicséretének egyetlen helyes módja van: beszéddel kifejtetni, hogy milyen az, akiről beszédünk szól, és mi minden származik tőle. Ezért Erósz is úgy illik dicsérnünk, hogy először leírjuk őt magát s csak azután az adományait.

Azt mondom tehát, hogy valamennyi isten boldog, de a legboldogabb közöttük, ha ugyan szabad s nem véték ilyet mondani, Erósz, mert ő a legszebb és a legjobb. Legszebb pedig azért, mert először is ő a legfiatalabb isten, Phaidrosz; s ennek legnagyobb bizonyítékát ő maga adja, mikor futván fut az öregség elől, bár az nyilvánvalóan gyorsan jár, hiszen a kelleténél gyorsabban ér bennünket utol. Tehát Erósz természettől fogva gyűlöli az öregséget, s távol tartja magát tőle, a fiatalokat viszont mindig fölkeresi és köztük van. Márpedig igaza van a régi közmondásnak: mindenki a magához hasonlót keresi. Különben sok mindenben

egyetértek Phaidrosszal, de abban nem, hogy Erósz öregebb Kronosznál és Iapetosznál is; hanem azt állítom, hogy ő a legfiatalabb az istenek közül, s örökké ifjú marad, s az istenek

régi dolgai, melyekről Hésziodosz és Parmenidész beszél, Ananké és nem Erósz által történtek, ha ugyan igaz a beszédük. Mert nem történtek volna megcsönkítések,* megkötözések és más erőszakos cselekedetek közöttük, ha Erósz köztük van, hanem barátság és békesség honolt volna az istenek körében, akárcsak most, mióta Erósz uralkodik rajtuk. Tehát Erósz fiatal, s azonkívül gyengéd és puha is. Olyan költőhöz kell folyamodnunk, mint Homérosz, ha meg akarjuk mutatni, milyen egy isten puhasága. Homérosz ugyanis Atét mondja istennek és puhának, legalábbis a lábáról azt mondja, hogy puha:

*tisztelt, ám vészes; puha lábon jár, nem a földön lép ugyanis, de fején a halandó földilakóknak ...**

Szép bizonyíték ez, én úgy látom, az istennő finomságára, hogy nem durva talajon lépked, hanem puhán. Ugyanezt a bizonyítékot fogjuk mi is felhasználni Erósszal kapcsolatban, hogy milyen puha és gyengéd. Mert nem a földön jár, sem koponyákon, melyek nem valami puhák, hanem ami a legeslegpuhább a világon, abban jár és lakik. Mert az istenek és az emberek bensejében és lelkében üti fel tanyáját; és nem is válogatás nélkül minden lélekben, hanem ha olyanra akad, akinek durva a benseje, odébbáll, s csak ha puha, akkor költözik be. Márpedig ha lábával, sőt egész lényével a legpuhábbak legpuhábbjával érintkezik, szükségképpen finomabbnak kell lennie minden másnál.

Tehát a legifjabb, a legfinomabb, s azonkívül még igen hajlékony alakú is. Mert nem lenne képes mindenhez hozzáidomulni, sem észrevétlenül besurranni minden lélekbe, s ugyanúgy kisurranni belőle, ha durva és merev volna. Arányos és hajlékony alakjának nyomós bizonyítéka a kecses forma, mely – ebben mindenki egyetért – elsősorban Erósz sajátja; az esetlenség és Erósz közt ugyanis szakadatlan a háborúság.

Bőrének szépségét az jelzi, hogy életét virágok közt tölti; mert ami nem terem virágot vagy már elvirágozott, legyen az test, lélek vagy bármi más, abban Erósz nem rak fészket, ahol azonban virággal s illattal ékes a hely, ott letelepszik és ott marad.

XIX. Az isten szépségéről ennyi is elég, pedig még sok volna hátra; most azonban erényeiről kell szólnunk. A legfontosabb, hogy akár istennel, akár emberrel van dolga, nem cselekszik és nem is visel el igazságtalanságot. Mert ha elvisel valamit, soha nem erőszak által, hiszen az erőszak nem fog Erószon; ha pedig cselekszik, soha nem erőszakkal cselekszi, mert mindenki önként szolgál Erósznak mindennel. Amiben pedig önként egyeznek meg ketten, azt a törvények, „az állam királyai”, igazságosnak mondják.

Az igazságosság mellett sajátja a legnagyobb mértékletesség is. A mértékletesség ugyanis elismerten abban áll, hogy uralkodunk a gyönyörökön és vágyakon. Márpedig a gyönyörök nem erősebbek, mint Erósz; ha tehát gyengébbek, Erósz uralkodik rajtuk; ha pedig uralkodik a

gyönyörökön és vágyakon, akkor Erósz különösen mértékletes.

Ami pedig a bátorságot illeti, Erósszal „maga Arész sem mérközhet”: mert nem Arész tartja hatalmában Erószot, hanem Erósz Arészt, és pedig Aphrodité szerelme által, mint mesélik. Márpedig aki hatalmában tartja a másikat, az nyilván erősebb nála; aki pedig erősebb

a legbátrabbnál, annak mindenkinél bátrabbnak kell lennie.

Az isten igazságosságáról, mértékletességéről és bátorságáról már beszéltünk, hátravan még a bölcsessége; márpedig azon kell lennünk, hogy semmit el ne hagyjunk, amennyire az lehetséges.

Tehát először is – hogy én is megadjam a tiszteletet a mi művészetünknek, mint Erüximakhosz az övének – ez az isten annyira bölcs költő, hogy másokat is azzá tesz; mert mindenki költővé válik, „az is, aki múzsátlan élt azelőtt”, ha Erósz megérinti. S ezt illőn felhasználhatjuk annak bizonyítására, hogy Erósz nagyszerű művész, röviden szólva, mindenféle múzsai alkotásban; mert amit valaki nem birtokol és nem tud, azt másnak sem adhatja át, s arra mást sem taníthat meg. Ami pedig valamennyi élőlény megalkotását illeti,

vajon ki tagadná, hogy Erósz bölcsessége által terem és születik minden, ami él? Hát a mesterségek tudományáról nem tudjuk-e, hogy akiknek ez az isten a tanítómestere, az tekintélyes lesz és ragyogó hírű, akit pedig nem érint meg Erósz, az homályban marad? A nyíllövést, az orvoslást és a jóslást is vágytól és szerelemtől indítatva találta fel Apollón, úgyhogy ő is Erósz tanítványa, és a múzsák a muzsikában, Héphaisztosz a kovácsmesterségben, Athéna a szövésben, végül Zeusz is az istenek és emberek kormányzásában. Ezért jöttek rendbe az istenek dolgai is attól fogva, hogy Erósz közéjük költözött – természetesen a szépség szerelme, mert a rútságban nincsen Erósz. Azelőtt ugyanis, mint már bevezetőben mondtam, sok szörnyűség történt az istenek közt a monda szerint, mert Ananké volt az uralkodó; de mióta megszületett ez az isten, a szépség szerelme minden jónak forrása lett az istenek és az emberek között. Így hát, Phaidrosz, én úgy látom, hogy Erósz elsősorban önmagában is a legszebb és a legjobb, azután pedig más efféle jókat juttat másoknak is. Versmértékben tolul itt ajkamra a beszéd, mert ő az, aki

embernek békét ad, a tengernek sima tükröt, szélcsendet, szellők nyugovását, gondtalan álmot.

Ő szabadít meg bennünket az idegenségtől, s ültet meghittséget a helyébe, ő rendez minden meghitt összejövetelet; ünnepeken, táncban ő a vezető, áldozatoknál sincs más, csakis ő; ő küld

nékünk szelíd pihenőt, s űzi el tőlünk a vad erőt; a jó szándékokat adja, a rosszakat messze ragadja; a jók kegyeit áldják, bölcsök bámulva látják, istenek csodálják; a szerencsétlen kutatja, a szerencsés kincsnek tartja; az ékesség, fény és pompa, báj, sóvárgás, vágyak atyja;

a

jók gondját viselő, rosszakat számba nem vevő; munkában és rettevésben, kívánságban és beszédben kormányos és közvitéz, segítségre s harcra kész, oltalom s fő menedék; minden isten s ember dísze, legszebb és legjobb vezér, akit követni kell mindnyájunknak, ujjongva, szépen csatlakozva a dalhoz, amit ő dalol, elbűvölve minden isten és ember gondolatát. Ezt a beszédet ajánlom én fel, Phaidrosz – mondta –, ajándékol az istennek, mértékkel keverve a játékot a komolysággal, erőimhez mérten.

XX. Agathón beszéde után – mesélte Arisztodémosz – az összes jelenlevők örömrivalgásban törtek ki, hogy annyira önmagához és az istenhez méltón beszélt az ifjú. Szókratész pedig Erüximakhoszra pillantva így szólt:

– Nos, mit gondolsz, Akumenosz fia, csakugyan fölösleges félelemmel féltem az előbb? Nem a jós beszélt-e inkább belőlem, mikor azt mondtam, hogy Agathón csodálatosan fog beszélni, én pedig majd tanácstalan leszek?

– Az előbbi – mondotta Erüximakhosz – valóban jóstehetséggel mondtad, hogy Agathón szépen fog beszélni; de hogy te tanácstalan lennél, azt már nem hiszem.

– Márpedig hogy is ne lennék tanácstalan, kedvesem – mondotta Szókratész –, én is meg bárki más is, akinek ilyen szép és sokoldalú beszéd után kell szólania? A többi része ugyan nem volt olyan csodálatos, de a befejezés hallatára ki az, aki meg ne rendült volna a szavak és fordulatok szépségén? Mert én, mikor elgondoltam, hogy nem leszek képes csak

megközelítően is ilyen szépet mondani, szégyenletemben majd hogy el nem szaladtam, csak lett volna rá módom. Gorgiaszra emlékeztetett ez a beszéd, úgyhogy valósággal homéroszi helyzetben éreztem magam: rettegtem, hátha Agathón befejezésül Gorgiasznak, a félelmetes szónoknak a fejét* tartja beszédem elé, s kővé némít vele. S akkor beláttam, mennyire nevetséges voltam én, mikor beleegyeztem, hogy ha sor kerül rám, veletek együtt én is dicsőítsem Erószt, s azt állítottam, hogy tudósa vagyok a szerelemnek, holott sejtelmem sem volt róla, hogyan kell egyáltalán dicsérni valamit. Együgyűségemben azt képzeltem ugyanis, hogy arról, amit dicsérünk, igazat kell mondanunk, s ez kiindulásnak elég; ebből azután ki kell válogatnunk a legszebbet, s a lehető legcsinosabban elrendeznünk. És nagyon is nagyra

voltam azzal, hogy milyen jól fogok beszélni, mint aki tudja, hogy mi az igazi módja minden dicséretnek. De úgy látszik, mégsem ez a szép dicséret módja, hanem az, hogy a lehető legnagyobb és legszebb tulajdonságokkal ruházzuk fel dicséretünk tárgyát, akár megvannak benne, akár nem; ha nem igaz, amit mondunk, az sem súlyos dolog. Úgy látszik ugyanis, abban egyeztünk meg előre, hogy mindegyikünk úgy tegyen, mintha dicsérné Erószt, nem pedig hogy csakugyan dicsérje. Gondolom, ezért érintett beszédetek mindent s ajándékozta meg mindennel Erószt, ezért mondjátok, hogy olyan kiváló és annyi jónak okozója, hogy a lehető legszebbnek és legjobbnak lássák, természetesen csak a tudatlanok és nem a hozzáértők; a dicséret így szép és így magasztos. Csakhogy én nem ismertem a dicséretnek ezt a módját, s tudatlanságomban egyeztem bele, hogy én is dicsérni fogom Erószt, ha rám kerül a sor; „ígéretet a nyelv tett, nem a szív”* – ezért hadd vegyek búcsút ígéretemtől. Én ugyanis nem így fogom dicsőíteni, nem lennék rá képes. Ha azonban akarjátok, szívesen elmondom az igazságot a magam módján, de nem azért, hogy versenyre keljek a ti beszédeitekkel, s nevetést arassak vele. Fontold hát meg, Phaidrosz, hogy ilyen beszédre is szükség van-e, akarjátok-e Erószról az igazságot hallani, olyan szavakkal és fordulatokkal, amilyeneket a véletlen a nyelvemre hoz.

Phaidrosz pedig – mesélte Arisztodémosz – és a többiek is azt kívánták, hogy beszéljen csak, és úgy, ahogyan jónak látja.

– Még valamit, Phaidrosz – mondotta –, engedd meg, hogy néhány apróságot kérdezzek Agathóntól; hadd állapodjam meg vele, mielőtt beszélek.

– Hogyne engedném – mondotta Phaidrosz –, kérdezz csak.

Ezután Szókratész valahogy így kezdte:

XXI. – Mondhatom, kedves Agathón, beszédedet nagyon szépen vezetted be azzal, hogy először önmagában kell bemutatni Erószt, olyannak, amilyen, s azután a műveit. Ezt a kezdetet őszintén csodálom. Most hát, miután különben olyan szépen és nagyszabásúan mondtad el Erószról, hogy milyen, mondd meg ezt is: valakinek a szerelme Erósz, vagy senkié? Nem azt kérdezem, hogy egy anyának a szerelme-e vagy egy apáé – mert nevetséges kérdés lenne az, hogy Erósz az anyának vagy az apának a szerelme-e – hanem azt, amit éppen erről az apáról is kérdezhettek: hogy az apa apja-e valakinek vagy sem? Erre bizonyára azt mondd, ha helyesen akarsz felelni, hogy az apa a fiának vagy a lányának az apja, vagy nem?

– Dehogynem – mondotta Agathón.

– S nemde ugyanígy van az anyával is? Agathón ebben is egyetértett.

– S most még egy kicsit felelgesz nekem – mondotta Szókratész –, hogy jobban megértsd, amit akarok. S hogy mit kérdezek? A testvér, önmagában, valakinek a testvére-e vagy sem? Igennel felelt.

– Nemde a testvérenek a testvére?

– Úgy van.

– Most próbálj – mondta – ugyanígy felelni Erószról is. Vajon Erósz valaminek a szerelme,

vagy semmié?

– Persze hogy valamié.

– Hogy mié – mondotta Szókratész –, azt egyelőre tartsd meg emlékezetedben, csak ezt mondd meg: vajon Erósz arra, aminek a szerelme, vágyakozik-e vagy sem?

– Persze hogy vágyakozik rá – mondotta Agathón.

– Vajon akkor kívánja-e és vágyakozik-e rá, mikor birtokában van, vagy akkor kívánja és vágyakozik rá, mikor nincs birtokában?

– Valószínűleg akkor, amikor nincs birtokában – szólt.

– Most nézd – mondotta Szókratész –, nem szükségszerű-e, és nemcsak valószínű, hogy a vágyódó arra vágyódik, aminek híjával van, és nem vágyódna utána, ha nem volna híjával? Énnékem ez nagyon is szükségszerűnek látszik, Agathón; neked talán nem?

– Nekem is – mondta.

– Jól mondod. Tehát akarna-e vajon nagy lévén nagy lenni, vagy erős lévén erős? Ez lehetetlen annak alapján, amiben megegyeztünk. Mert nem lehet híjával annak, ami.

– Igazad van.

– Tegyük fel mármost – mondta Szókratész –, hogy valaki erős lévén erős akar lenni, gyors lévén gyors, egészséges lévén egészséges – mert talán lehetségesnek tartja valaki, hogy akik ilyenek, és akiknek megvan mindez, vágyódjanak arra, ami megvan nekik; azért mondom ezt, hogy tévedésbe ne essünk – ; ha tehát jól meggondolod, Agathón, hogy valakinek szükségképpen birtokában van a jelen pillanatban mindez, akár akarja, akár nem, akkor hogyan is vágyódhatna utána? Ha tehát valaki azt mondja: „Egészséges vagyok és egészséges is akarok lenni, gazdag vagyok és gazdag is akarok lenni, s vágyódom mindarra, aminek a birtokában vagyok”, akkor én azt mondanám neki: „Ember, te a gazdagság, az egészség és az erő birtokában azt akarod, hogy a jövőben is meglegyen neked mindez, minthogy jelenleg megvan neked, akár akarod, akár nem. Gondold meg hát, hogy mikor azt mondod: vágyom arra, amim most van, nem azt mondod-e tulajdonképpen, hogy: szeretném, ha amim most van,

a jövőben is meg lenne?” Nemde egyetértene velünk?

Agathón – úgy mond – ezt is helybenhagyta. Szókratész pedig így szólt:

– S ez nem azt jelenti-e, hogy arra vágyódik, ami még nem áll rendelkezésére és nincs meg neki, amikor azt szeretné, ha a jövőben is megőrizné és meg lenne neki?

– De igen – mondta.

– Tehát ez az ember is, mint mindenki más, aki vágyódik valamire, arra vágyódik, ami nem áll rendelkezésére és nincs meg neki, ami nem az övé, ami nincs meg benne és aminek híjával van – vagyis a vágy és a szerelem ezeknek a dolgoknak a vágya és szerelme?

– Úgy van – mondta.

– Nos hát – mondta Szókratész –, foglaljuk most

össze, amiben megegyeztünk. Tehát Erósz először is valaminek a szerelme, másodsorban pedig mindig annak, aminek éppen híjával van?

– Igen – mondta.

– S mindehhez emlékezz most vissza arra, amit a beszédedben mondtál, hogy Erósz minnek a szerelme. Ha akarod, én is emlékeztethetlek; azt hiszem, valahogy úgy mondtad, hogy az istenek dolgai a szépség szerelmétől jöttek rendbe, mert a rútságban nincsen Erósz. Nem ilyesmit mondtál?

– De ezt mondtam – szólt Agathón.

– És nagyon találóan mondtad, barátom – szólt Szókratész. – Ha tehát így van, akkor Erósz a szépség szerelme, nem pedig a rútságé?

– Igazad van.

– De vajon nem állapodtunk-e meg az imént abban, hogy arra irányul a vágy, aminek

valaki híjával van, ami nincs birtokában?

– De igen – mondta.

– Tehát Erósz híjával van a szépségnek, s nincsen birtokában?

– Szükségképpen így van.

– Hát akkor? Ami híjával van a szépségnek, ami semmiképp sincs birtokában a szépségnek, nevezheted-e azt szépnek?

– Dehogyan nevezhetem.

– S ha mindez így van, állítod-e még, hogy Erósz szép?

S Agathón azt mondta:

– Úgy látszik, Szókratész, semmit sem értettem abból, amiről az előbb beszéltem.

– De azért nagyon szépen beszéltél, Agathón – szólt Szókratész –, s beszélj még egy kicsit: mondd, nem gondolod-e, hogy ami jó, az szép is?

– Dehogyanem.

– Ha mármost Erósz híjával van a szépségnek, s ami jó, az szép, akkor a jóságnak is híjával

kell lennie?

– Nem tudok, Szókratész – mondta –, ellentmondani neked, legyen tehát úgy, ahogy

mondod.

– Az igazságnak nem tudsz ellentmondani, kedves Agathón – szólt amaz –, mert Szókratésznek ugyan nem lenne nehéz.

XXII. Hanem most már békén hagylak, s megpróbálom előadni nektek azt a beszédet, amit egykor Diotimától,* egy mantineiai asszonytól hallottam Erószról. Tudós volt ő ebben is és még sok másban, s ő segítette meg az athéniakat, úgyhogy áldozataikkal elérték, hogy a dögvész kitörése tíz évvel eltolódott* náluk, s ő tanított engem is a szerelem tudományára. Abból indulok ki, amiben Agathónnal megegyeztünk, s a magam módján beszélek, ahogyan tőlem telik. Először is, ahogyan te tanítottál bennünket, Agathón, azt kell megbeszelnünk, hogy kicsoda Erósz és milyen, s azután a cselekedeteit. A legkönnyebben, gondolom, úgy beszélhetjük meg, ahogy az az idegen asszony tette, kérdezve és felelgetve. Nagyjából én is olyasfélét mondtam neki, mint az előbb énnékem Agathón, hogy Erósz nagy isten, s a szép dolgok istene; s azután ő azokkal az érvekkel cáfolt meg, melyekkel én Agathónt, bebizonyítva, hogy az én beszédem szerint Erósz se nem szép, se nem jó. Erre én így szóltam:

– Mit mondasz, Diotima? Tehát Erósz rút és rossz? Ő pedig azt mondta:

– Nem hallgatsz el mindjárt? Vagy azt hiszed, hogy ami nem szép, az szükségképpen rút?

– Hát persze.

– És ami nem bölcs, az ostoba? Hát nem vetted észre, hogy van valami a bölcsesség és az

ostobaság között?

– Micsoda?

– A helyes véleményalkotás, annak helyes indoklása nélkül – mondotta. – Nem tudod-e, hogy ez se nem tudás – mert hogy is volna tudomány az, amit nem tudunk megindokolni? –, de nem is tudatlanság, mert hogy is volna tudatlanság, ami eltalálja a valóságot? Tehát a helyes véleményalkotás az, ami az okosság és az oktalanság közt van.

– Igazad van – mondtam én.

– Ne ragaszkodj tehát ahhoz, hogy ami nem szép, az mindenáron csúnya, és ami nem jó, az mindenáron rossz. Ugyanígy Erószról is, ha magad is elismered, hogy nem jó, sem szép, azért még ne hidd, hogy szükségképpen rút és rossz – mondta –, hanem valami a kettő között.

- De hiszen – mondtam én –, hogy nagy isten, abban mindenki egyetért!
- Úgy gondolod – szólt –, hogy a tudatlanok mind, vagy a hozzáértők?
- Egyáltalán mindenki. Erre ő nevetve mondta:
- Már hogyan is tarthatnák, Szókratész, Erószt nagy istennek azok, akik egyáltalán nem

tartják istennek?

- Kik azok? – kérdeztem.
- Egy vagy közülük te is – mondta –, és én is egy. így szóltam erre:
- Hogy mondhatsz ilyet?
- Könnyen – felelte ő. – Mert mondd csak: ugye valamennyi istent boldognak és szépnek tartod? Vagy volna bátorságod bármelyik istenről azt állítani, hogy nem szép és nem boldog?
- Zeuszra, dehogyis! – mondtam.
- S nem azokat tartod-e boldognak, akik minden jószág és szépség birtokában vannak?
- De igen.
- Erószról viszont elismered, hogy a jó és a szép hiányában vágyakozik azok után,

amiknek híjával van.

- Elismerem.
 - Hogyan lehetne hát isten, ha nincs része a szépben és jóban?
 - Sehogy sem, úgy látszik.
 - No látod – mondta –, hogy te sem tartod Erószt istennek?
- XXIII. – Hát akkor micsoda Erósz? – kérdeztem én. – Halandó?

- A legkevésbé sem.
- Akkor mi?
- Mint az előbbi dolgok – mondta –, valami a halandó és a halhatatlan között.
- Micsoda hát, Diotima?
- Hatalmas daimón, Szókratész; mert a daimónok mind az istenek és az emberek közt

vannak.

- És mire van hatalmuk? – kérdeztem én.
- Ők adják hírül és közvetítik az isteneknek, ami az emberektől ered, és az embereknek, ami az istenektől; az emberektől az imákat és az áldozatokat, az istenektől pedig a parancsokat és intézkedéseket; s minthogy a kettő közt vannak, kiegészítik mind a kettőt, s ők teszik összefüggő egészé a mindenséget. Tőlük ered az egész jóstudomány és a papok művészete, az áldozatok, beavatások, mindenféle bűvölés és varázslás tudománya. Maga az isten nem érintkezik az emberrel, csak ő általuk beszélgetnek s kerülnek kapcsolatba az istenek

az emberekkel, ébren és álmukban. És aki ezekben a dolgokban bölcs, az daimóni ember; aki viszont másban bölcs, valamely művészetben vagy kézművességben, az csak mesterember. Ezek a daimónok sokan vannak és sokfélék, s közéjük tartozik Erósz is.

- És ki az apja – kérdeztem – meg az anyja?
- Kissé hosszú ezt elmesélni – szólt –, de azért elmondom neked. Mikor Aphrodité született, lakomát ültek az istenek; a többiekkel együtt ott volt Métisz és fia, Porosz is. Miután

megvacsoráztak, a nagy vendégségre odajött Penia kéregetni s megállt az ajtóban. Porosz pedig a nektártól megrészegeve – bor még akkor nem volt – kiment Zeusz kertjébe, s elnehezült fővel elaludt. Ekkor Penia tanácsalanságában azt eszelte ki, hogy gyereket szerez magának Porosztól; odafeküdt hát melléje, s akkor fogant meg benne Erósz. Ezért lett Erósz

kísérője és szolgája Aphroditének: mert az ő születése napján fogantatott, s természetből fogva

szerelmese a szépnek, mert Aphrodité szép.

Tehát Porosz és Penia fia Erósz, s ez meglátszik a sorsán: először is örökké szegény, s dehogyis gyöngéd és szép, ahogy a legtöbben hiszik, inkább durva és elvadult, mezítlábas és hajléktalan, földön alvó és takaratlan, kapuk alatt, úton-útfélen, szabad ég alatt hál, mert az anyja természetét örökölte, s örökös társa a szükség. Apja természete szerint viszont mindig a szépet és a jót keresi, bátor, heves és vakmerő, félelmetes vadász, szünet nélkül cselet szövő, okosságra éhes és találékony, a bölcsesség barátja egész életében, félelmetes varázsló, bűbájos és szofista. Nem született halhatatlannak és nem is halandónak, hanem ugyanazon a napon él és virágzik, mikor éppen jó alkalma van rá, majd meghal s ismét újraéled, az apja természete szerint; de mindaz, amit szerez, mindig kifolyik az ujjai között, ezért soha nincs Erósz ínségben, de bőségben sem.

Középen van a bölcsesség és az ostobaság közt is, éspedig a következőképpen: egyetlen isten sem bölcselkedik, s nem is kíván bölcs lenni, mert már az; és senki más sem bölcselkedik, aki bölcs. De az ostobák sem bölcselkednek, s nem is kívánnak bölcs lenni, hiszen éppen azért súlyos baj az ostobaság, mert az, aki se nem szép, se nem jó, se nem okos, azt képzelettel megvan benne a kellő mértékben. Aki ugyanis nem sejtí, hogy híjával van valaminek, az nem kívánja azt, amiről nem sejtí, hogy hiányzik neki.

– Hát akkor kik a bölcselők, Diótima – kérdeztem én –, ha se nem bölcs, se nem

ostobák?

– Ez most már – mondta – egy gyerek előtt is világos: a kettő között vannak, s közöttük van Erósz is. A bölcsesség ugyanis a legszebb dolgok közé tartozik, Erósz pedig a szépség szerelme, tehát szükségképpen Erósz is a bölcsesség barátja, bölcselkedő, s mint ilyen, középen van a bölcs és az ostoba közt. Ennek is a származása az oka: mert az apja bölcs és találékony, az anyja viszont oktalan és gyámoltalan. Ez hát ennek a daimónnak a természete, kedves Szókratészom; s hogy te másilyennek képzelted Erósz, azon sincs mit csodálni. Azt képzelted ugyanis, s erre abból következtek, amit mondtál, hogy Erósz az, akit szeretnek,

nem pedig az, aki szeret. Ezért hitted, gondolom, Erósz, tökéletesen szépnek. Mert az, akit szeretünk, valóban szép, finom, tökéletes és boldog; a szerető viszont egészen másféle, olyan, amilyennek elmondottam.

XXIV. Én pedig azt mondtam:

– Ám legyen, barátnőm, szépen beszéltél; de ha ilyen Erósz, miben válik hasznára az

embereknek?

– Erre próbállak a továbbiakban, Szókratész, megtanítani téged – mondta. – Azt már tudjuk, hogy milyen Erósz és honnan származik, s azt is, mint mondd, hogy ő a szépnek a szerelme. S ha most valaki megkérdezné bennünket: „Mi az a »szép szerelme«, Szókratész és Diótima?”, vagy világosabban: „A szerelmes a szépre vágyik, mire vágyik tehát?”

– Hogy az övé legyen – mondtam én.

– Ez a válasz – szólt – ilyen kérdést kíván: „Mi lesz azzal, aki elnyerte a szépet?”

– Nemigen tudom – mondtam –, hogyan válaszoljak hamarjában erre a kérdésre.

– Hát akkor – szólt – talán így: ha valaki felcserélné a szépet a jóra, és azt kérdezné:

„Mondd, Szókratész, ha a szerelmes jóra vágyik, mire vágyik?”

– Arra – mondtam én –, hogy az övé legyen.

– És mi lesz azzal, aki elnyerte a jót?

- Erre már ügyesebben tudok felelni – mondtam. – Boldog lesz.
- Mert attól boldogok a boldogok – mondotta ő –, hogy megszerzik a jót. S most már nem kell tovább kérdezni, hogy miért akar boldog lenni az, aki az akar lenni, hanem, úgy látszik, itt vége a válaszoknak.
- Igazad van – mondtam én.
- S vajon ez az akarat és ez a vágy közös-e minden emberben, mindenki azt akarja-e, hogy örökre övé legyen a jó; vagy másképp gondolod?
- Úgy van – mondtam én –, ez közös minden emberben.
- Hát akkor, Szókratész – mondotta –, miért nem mondjuk, hogy mindenki szerelmes, ha egyszer mindenki szüntelen vágyal, Erósszal vágyakozik a jóra; miért mondjuk, hogy egyesek szerelmesek, mások pedig nem?
- Magam is csodálkozom rajta – mondtam.
- Ne csodálkozz – mondta –, mert a vágnak egyik alakját különválasztjuk, s azt nevezzük, az egésznek a nevéről, Erósznak, a többit pedig más nevekkal jelöljük.
- Például hogyan? – kérdeztem én.
- Például így. Tudod, hogy sokféle „poiészisz”, alkotás van; mert minden, ami a nem létezőnek létezőbe való átmenetét eredményezi, alkotás; és minden munka, ami a művészetek körébe esik, alkotás, és mindenki, aki ennek mestere, alkotó, vagyis „poiétész”.
- Igazad van.
- És mégis – mondta –, tudod, hogy nem hívják őket poétáknak, hanem sokféle más nevük van, s az egész poiészisznek egy kis részét, mely a zenével és a versmértékkel foglalkozik, leválasztják, s erre alkalmazzák az egésznek a nevét. Mert csak ezt hívják poézisnek, s azokat, akik az alkotás e részecskéjét birtokolják, poétáknak.
- Igazad van – mondtam.
- Tehát így van Erósszal is. Lényegében a jóra és a boldogságra való vágyakozás nem más, mint nagy és fondorlatos szerelem; de azokra, akik más utakon fordulnak feléje, például a pénzszerzés, a testedzés vagy a filozófia útján, azokra nem mondjuk, hogy szeretnek, sem, hogy szerelmesek, azok azonban, akik Erósz egyik alakja után mennek, s arra törekednek, megkapják az egésznek a nevét: szerelem, szeretni, szerelmesek.
- Úgy látszik, igazad van – mondtam én.
- És van egy olyan tanítás is – mondta –, hogy azok a szerelmesek, akik önmaguk másik felét keresik. Az én tanításom szerint viszont Erósz se nem a félnek szerelme, sem az egészé, hacsak nem jó az a fél vagy egész, barátom; hiszen az emberek készek a lábukat meg a kezüket is levágnak, ha ártalmasnak találják – tehát, úgy látszik, nem azt kedveli mindenki, ami a sajátja, ha ugyan nem akarja valaki a jót rokonnak és sajátjának nevezni, a rosszat pedig idegennek. Mert az, amit az emberek szeretnek, nem más, csak a jó; vagy más róluk a véleményed?
- Zeuszra, dehogy más – mondtam én.
- Tehát – úgymond – mondhatjuk-e úgy egyszerűen, hogy az emberek a jót szeretik, s arra vágyakoznak?
- Mondhatjuk – szóltam.
- Hogyhogya? Nem kell-e azt is hozzátenni – mondta –, hogy azért vágnak a jóra, hogy az övék legyen?
- De igen.

- S vajon csak hogy az övék legyen – szölt –, vagy hogy örökre az övék legyen?
- Ezt is hozzá kell tenni.
- Tehát összefoglalva – mondta – : Erósz annak a vágya, hogy a jót örökre magunkévá

tegyük.

– Tökéletesen igazad van – mondtam én.

XXV. – Ha tehát Erósz mindig erre vágyik – mondta ő –, milyen módon és milyen fáradtsággal keresik őt azok, akiknek a buzgalmét és erőfeszítését szerelemnek nevezzük? Miféle tevékenység ez? Meg tudod mondani?

– Ha tudnám, Diotima – mondtam én –, nem csodálnám úgy bölcsességedet, és nem járnék hozzád, hogy megtanuljam mindezt.

– Hát akkor megmondom neked én – mondta. – A szerelem: szülés a szépségben, test és lélek szerint.

– Jósthetséget kíván, amit beszélsz – mondtam –, én nem értem.

– Megmondom hát világosabban – mondta ő. – Az emberek, Szókratész, mind terhesek, testben és lélekben egyaránt; és mikor egy bizonyos korba jutunk, szülni vágyik a természetünk. Szülni pedig nem lehet rútságban, csak szépségben. A férfi és a nő egyesüléséből való ugyanis a szülés. Isteni dolog ez, s a halandó lényben halhatatlan: a terhesség és a szülés. Mindez azonban nem mehet végbe abban, ami össze nem illő; márpedig a rút semmiképpen sem illik össze az istenivel, a szép viszont összeülük. Tehát a szépség a Moira és Eileithüia a születésnél. Ha a terhes lény a szépség közelébe jut, felvidul, előmlik benne az öröm, megtermékenyül és szül; ha azonban a rúthoz közeledik, elkomorul, búsan begubózik, elfordul, összehúzódik, s nem tud szülni, hanem kínlódva hordja tovább terhét. Innét az a mélységes megrendülés, amit a terhes s már vajúdó lény a szépség közelében érez: mert nagy fájdalomtól szabadulhat meg általa. Mert Erósz nem a szép szerelme – mondta –, ahogy te gondold, Szókratész.

– Hát akkor mi?

– A szépségben való nemzés és szülés vágya.

– Legyen – mondtam én.

– Bizony úgy van – mondta ő. – És miért éppen a nemzésé? Mert a nemzés örök életű és halhatatlan a halandóban. S abból, amiben az előbb megállapodtunk, szükségképpen következik, hogy a jóval együtt a halhatatlanságra is vágyakozunk, ha egyszer a szerelem annak a vágya, hogy a jó örökre a miénk legyen. Ebből a tanításból szükségképpen következik, hogy Erósz a halhatatlanság vágya is.

XXVI. Tehát mindezekre megtanított engem, mikor a szerelemről beszélt, s azután

megkérdezett egyszer:

– Mit gondolsz, Szókratész, mi az oka ennek a szerelemnek és vágyakozásnak? Vagy nem veszed-e észre, milyen sajátos állapotba kerül minden állat, mikor szaporodni kíván, a négy lábúak is meg a szárnyasok is? Hogy valósággal betegek, a szerelem egészen feldúlja őket, először mikor párosodni kívánnak, azután pedig, mikor magzataikat nevelik? Érettük a

leggyengébb is kész harcolni a legerősebbel, akár meg is halni, az éhség kínjait szenvedni, hogy őket táplálhassa, s akármit megtenni értük. Az embereknél – mondotta – még azt lehetne

hinni, hogy mindezt meggondolásból teszik; de az állatoknál mi lehet az oka, hogy a szerelem

ilyen állapotba hozza őket? Meg tudod mondani?

Megvallottam, hogy nem tudom. Ő pedig azt mondta:

– És azt gondolod, hogy valaha is fogsz érteni a szerelem tudományához, ha ezt nem érted meg?

– Hiszen éppen azért jöttem hozzád, Diotima, mint már az előbb is mondtam, mert tudtam, hogy tanítóra van szükségem. Mondd meg hát ennek az okát, és minden másnak is, ami a szerelemhez tartozik.

– Ha tehát – mondotta – meggyőződted róla, hogy a szerelem természettől fogva annak a vágya, amiben már több ízben megállapodtunk, akkor ne csodálkozz ezen. Mert erre is az a tanítás vonatkozik, ami amarra: a halandó természet igyekszik lehetőség szerint örökké megmaradni és halhatatlan lenni. Erre pedig csak így képes, a szaporodással, mert így mindig újabb, másik lényt hagy hátra a régi helyett. Mint ahogyan minden egyes élőlényről azt mondjuk, hogy él, és egy és ugyanaz, s ugyanannak tartják gyermekkorától öregségéig, pedig semmi sem marad benne ugyanaz, mégis egyformán hívják, holott mindig újjászületik, s valami mindig elpusztul benne, a hajában, a húsában, csontjaiban, vérében és egész testében. És nemcsak a testtel van így, hanem a lélekkel is: a tulajdonságok, szokások, vélemények, vágyak, örömök, bánatok, félelmek, mindez senkiben sem marad mindig ugyanaz, hanem egyes sajátságok megszületnek, mások meg elpusztulnak. S ami még ennél is sokkal furcsább:

nemcsak hogy ismereteink is folyton keletkeznek és pusztulnak, és nem maradunk soha ugyanazok ismereteinkben sem, hanem minden egyes ismeret is elszenvedí ugyanezt. Amit ugyanis gyakorlásnak nevezünk, az föltételezi az ismeret eltávozását; s az ismeret eltávozása

a feledés, a gyakorlás pedig újat tesz a távozó helyébe, és úgy őrzi meg az ismeretet, hogy az mindig ugyanannak lássék. Ugyanígy őrződik és marad meg minden, ami halandó: nem úgy, hogy mindig teljesen ugyanaz marad, mint ami isteni, hanem hogy a távozó öregebb egy másikat, újat hagy maga helyett, amely olyan, mint ő volt. Ez annak a módja, Szókratész, hogy a halandó részt kapjon a halhatatlanságból, a test is és minden egyéb. A halhatatlanoknál

ez persze másképp van. Ne csodálkozz hát, ha természettől fogva minden lény megbecsüli magzatát, mert ez a buzgalom és vágy a halhatatlanság kedvéért lakozik mindenkiben.

XXVII. Én pedig elcsodálkoztam e beszéden, és így szóltam:

– Csakugyan így lenne mindez, bölcs Diotima? Ő pedig, mint a tökéletes szofisták, azt

mondta:

– Csak vedd tudomásul, Szókratész. Mert ha például az emberek becsvágyára tekintesz, csodálkoznod kellene oktalanságukon, ha nem vennéd figyelembe azt, amit elmondtam, s nem elmélkednél előbb azon, hogy milyen megdöbbentő hatással van rájuk a hírnév vágya, „hogy halhatatlan dicsőséget szerezzenek örök időkre”, s ezért készek bármilyen veszélybe rohanni, még inkább, mint gyermekeikért, és kincset szerezni, nagy fáradsággal fáradozni, s akár meg is halni. Gondolod-e – mondotta –, hogy Alkésztisz meghalt volna Admétoszért, Akhilleusz utánahalt volna Patroklosznak, vagy a ti Kodrosztok kész lett volna előbb meghalni gyermekei királyságáért, ha nem hitték volna, hogy „erényük halhatatlan emlékezete” megmarad, ami csakugyan ránk is maradt? Távolság állt volna tőlük – mondotta –, mert úgy gondolom, hogy éppen „erényük halhatatlanságáért” és az efféle „dicső hírért” tesz meg mindenki mindent, és minél kiválóbbak, annál inkább; mert halhatatlanságra vágyakoznak.

Mármost, azok, akik testükben hordozzák magukban a termékenység magvát – mondotta –, azok inkább a nők felé fordulnak, így nyilvánul meg bennük a szerelem, s a gyermeknemzéssel „szereznek minden jövőre”, mint vélik, halhatatlanságot, emlékezetet és boldogságot maguknak. Akik pedig lelkükben termékenyek,

mert ilyenek is vannak – mondotta –, akik lelkükben hordozzák inkább a nemzési vágyat, mint testükben, azok azzal terhesek és azt hozzák világra, ami a lélekhez illik. És mi illik a lélekhez? Az okosság és minden más erény. Ezek közül való minden költő, aki műveket hoz a

világra, a mesterek közül pedig azok, akiket feltalálónak hívnak. De minden okosság közül a legnagyobb és a legszebb, mely az államok és az otthonok belső rendjét igazgatja, s ennek a neve mértékletesség és igazságosság.

Ha mármost egy ebből a fajtából való ember, aki fiatalságától fogva terhes a lelkében, isteni, és eljut abba a korba, mikor szülni és termékenyíteni kíván, úgy vélem, körbejárva keresi a szépet, amiben szülhet; mert a rútban nem szülhet soha. Ezért a szép testekhez jobban

fog vonzódni, mint a rútakhoz, szülési vágyában, ha pedig szép, nemes és tehetséges lelket is talál, annál nagyobb örömmel fogja üdvözölni mind a kettőt; az ilyen embert nyomban elárasztja beszédeivel, az erényről meg arról, hogy milyennek kell egy derék férfinak lennie, mivel kell foglalkoznia, s megpróbálja nevelni. Mert ha megérinti őt a szép, s együtt van vele, megszüli és világra hozza, amit régóta hordozott magában, ha csak rá gondol, akár vele van, akár távol, s magzatát vele együtt neveli fel; úgyhogy az ilyen emberek sokkal nagyobb közösségben élnek és szilárdabb barátságban, mert szebb és halhatatlanabb gyermekeket hoztak közösen a világra. El is fogadná mindenki, hogy inkább ilyen gyermekei legyenek, mint emberi sarjai, s ha Homéroszra tekint meg Hésziodoszra és a többi költőre, irigyen látja, hogy olyan utódokat hagynak maguk után, melyek halhatatlan hírt és emlékezetet szereznek nekik, lévén maguk is halhatatlanok. Vagy, ha akarod – mondta –, nézd, milyen gyermekeket hagyott hátra Lükurgosz Lakedaimónban: Lakedaimón s mondhatni egész Hellasz oltalmazóit. Nagy tiszteletben áll nálatok Szolón is a törvények miatt, melyeket létrehozott, és

sokan mások is mindenfelé, a helléneknél is meg a barbároknál is, akik sok szép cselekedetet hajtottak végre, s mindenféle erényt hoztak a világra. Már sok templomot is szenteltek nekik ilyenfajta gyermekeik miatt, emberi gyermekek miatt viszont még senki nem kapott templomot.

XXVIII. Ezekbe a szerelmi ismeretekbe bizonyára téged is be lehet avatni, Szókratész; de már a tökéletes, szemtől szemben való látás fokozatára — mely mindezeknek a célja, ha valaki helyesen megy végig rajtuk – nem tudom, képes vagy-e eljutni. Én mindenesetre elmondom – mondta –, s az igyekezetben nem lesz nálam hiány; s te próbáld követni, ha tudsz.

Aki a helyes úton akar e cél felé haladni, annak már kora ifjúságában a szép testek felé kell fordulnia, s először, ha vezetője jól irányítja, egy testet szeret meg, s úgy hoz világra szép gondolatokat. De azután észreveszi, hogy minden egyes test szépsége édestestvére a másikénak, s ha az alakban keresi a szépet, nagy oktalanság föl nem ismerni, hogy minden testben ugyanaz a szépség lakik. Mikor ezt megérti, minden szép test szerelmese lesz, s az egy test heves szerelmével felhagy, mert lenézi és kevésre becsüli. Ezek után a lélek szépségét becsesebbnek fogja tartani a test szépségénél, úgyhogy még ha szerény is a test virága, de a lélek értékes, ennyi elég neki arra, hogy szeresse, törődjön vele, s olyan gondolatokat szüljön, melyek jobbá teszik az ifjakat. Ez viszont arra készíti, hogy a törvényekben és a

cselekedetekben meglássa a szépet, s észrevegye, hogy mindez rokonságban van egymással; s ezáltal belátja, mily csekély értékű a test szépsége. A cselekedetek után pedig a tudományokhoz kell őt vezetni, hogy észrevegye a tudományok szépségét, s ennyi sok szépet látva többé ne egyet dédelgessen, mint a cselédek, egy fiú, egy ember vagy egy foglalkozás szépségét, s így szolgaságba jutva, silány és kicsinyes maradjon, hanem a szépség roppant tengere felé fordulva, s szemléletébe merülve, sok szép és magasztos gondolatot szüljön, dúsgazdag bölcsességből fakadó eszméket. Míg azután így megnövekedve és megszilárdulva meglát egyetlenegy tudományt, annak a szépségnek a tudományát, melyről most beszélni fogok. De most aztán – szólt – próbálj olyan erősen idefigyelni, ahogy csak tudsz.

XXIX. Mert ha valakit a nevelés elvitt a szerelem tudományában eddig a fokig, miután sorjában helyesen szemügyre vett mindent, ami szép, már a szerelmi tudomány végcélja felé

haladva hirtelen valami csodálatos természetű szépséget pillant meg. Ez az, Szókratész, amiért minden eddigi fáradozás történt; először is örökkévaló, s nem keletkező, se nem pusztuló, nem növekvő és nem fogyatkozó; azután meg nem szép ebben, s rút abban, sem néha igen, máskor nem, sem ebben a tekintetben szép, abban rút, sem pedig itt szép, ott meg rút, vagyis egyesek számára szép, másoknak pedig rút; s nem is úgy jelenik meg ez a szép, mint egy arc, sem mint egy kéz vagy bármi más, amiben része van a testnek, sem pedig mint egy tanítás vagy tudomány, vagy bármi, ami másban van benne, egy élőlényben, a földben, az

égben vagy valami másban, hanem önmaga által egyféle és örök, s minden más szépség csupán ennek a része, olyan módon, hogy keletkezésük és pusztulásuk őt se nem gyarapítja, se

nem csökkenti, egyáltalán nem érinti. Mikor tehát valaki a helyesen értelmezett fiúszerelm által feljutott oda, ahol látni kezdi ezt a szépet, akkor kezd közeledni a célhoz. Mert ez a helyes út a szerelem ismeretéhez, akár magától megy valaki, akár más vezetni oda: elindulni az itteni szépségektől s annak a végső szépségnek a kedvéért egyre magasabbra emelkedni, mint egy lépcső fokain, egy szép testről kettőre, s kettőről valamennyire, s a szép testektől a szép foglalatosságokra, a szép foglalatosságoktól a szép tudományokra, míg végül a tudományoktól feljut arra a tudományra, amely nem más, mint az önmagában való szépségnek a tudománya, s akkor végre megismeri a szépséget a maga valójában.

Ha idáig eljutott az ember az életben, kedves Szókratész – mondotta a mantineiai asszony –, csakis ha idáig az önmagában való szépség szemléletéhez eljutott, csak akkor érdemes élni. Ha ezt meglátod egyszer, úgy fogod érezni, hogy nem mérhető hozzá sem az arany, sem a ruhák, sem a szép fiúk és ifjak, akiknek látása most mélységesen megrendít, téged is és másokat is, s akikért készek lennétek – ha mindig együtt lehetnétek velük, ha volna rá mód – sem enni, sem inni, csak nézni őket és velük lenni. S mit gondoljunk arról – mondta –, akinek megadatnék, hogy lássa a szépet önmagában, tisztán, ragyogón, semmi idegen elemmel sem keveredve; aki képes volna az emberi testekkel, színekkel és sok más halandó haszontalansággal szennyezett szép helyett megpillantani az isteni szépséget önmagában, egyedül való alakjában? Azt gondolod-e vajon – mondta –, hogy hitvány lehet annak az élete, aki erre fordítja tekintetét, szüntelenül szemléli és együtt van vele? Nem veszed-e észre, hogy egyedül annak, aki úgy nézi a szépséget, ahogyan nézni kell, sikerülhet nem csupán képmásait

szülni az erénynek, hanem valódi erényeket, minthogy nem csupán képmásokkal érintkezik, hanem a valósággal? Aki pedig valódi erényt hoz világra és nevel fel, nem nyeri-e el az istenek szeretetét és – ha van ember, akinek ez lehetséges – a halhatatlanságot?

Ezeket mondotta nekem, Phaidrosz és többi barátom, Diotima, s engem meg is győzött; s meggyőződésemben igyekszem másokat is meggyőzni arról, hogy az emberi természet, ha meg akarja szerezni ezt a kincset, bajosan találhat jobb segítőtársat, mint Erószt. Ezért

mondom, hogy minden embernek tisztelnie kell Erószt, ezért tisztelem én magam is, különös buzgalommal gyakorlom a szerelem tudományát és másokat is erre buzdítok, s magasztalom

– amennyire tőlem telik – most és mindörökké Erósz hatalmát és nagyságát.

Tekintsd ezt a beszédet, Phaidrosz, ha akarod, Erósz dicséretének; ha pedig nem, nevezd

úgy, ahogy jólesik.

XXX. Mikor Szókratész mindezt elmondotta, a többiek dicsérték. Arisztophanész pedig mondani akart valamit, mert Szókratész, miközben tanítását előadta, óréa gondolt. Csakhogy ekkor hirtelen nagy lármával döngetni kezdték a kaput, nyilván egy mulatságból hazatérő társaság, s egy fuvoláslány muzsikája hallatszott. Ezért Agathón így szólt:

– Nem néznétek ki, fiúk? S ha ismerős, hívjátok be; ha pedig nem, mondjátok, hogy már nem iszunk, a lakoma végén járunk.

Nem sokkal később Alkibiadész hangját hallották az udvarból; erősen részeg volt és nagy hangon kiabált, kérdezgette, hol van Agathón, és követelte, vezessék Agathónhoz. Be is vezette hozzájuk a fuvoláslány, aki támogatta, és még néhány kísérő; ő megállt az ajtóban, repkényből s ibolyákból font sűrű koszorúval a fején meg rengeteg szalaggal, és így szólt:

– Üdvözöllek benneteket, férfiak! Elfogadtok-e ivótársul egy embert, aki ennyire részeg, vagy álljunk odébb, s csak Agathónt ékesítsük fel, amiért jöttünk? Tegnap ugyanis – mondta

– nem tudtam eljönni, most azonban itt vagyok, szalagokkal a fejemen, hogy a fejemről leszedve a legbölcsebb és a legszebb férfiú fejére kössem őket. Talán kinevettek, hogy részeg vagyok, ha ilyeneket mondok? De én jól tudom, ha nevettek is, hogy igazat mondok. Mondjátok meg hát tüstént: bejöhettek-e a mondottak után vagy sem? Isztok-e velem vagy nem?

Valamennyien lármásan üdvözölték és biztatták, hogy csak jöjjön be és foglaljon helyet, s Agathón is hívta. Oda is ment hozzá, emberei kíséretében, s közben levette a szalagokat körös-körül a fejéről, hogy felékesítse vele Agathónt. Valahogy nem vette észre Szókratészt, úgy ült le Agathón mellé, Szókratész és öközeje; Szókratész ugyanis félrehúzódott, mikor meglátta. Mikor Alkibiadész leült, megölelte Agathónt s a szalagokat a fejére kötötte. Erre Agathón így szólt:

– Oldjátok le, fiúk, Alkibiadész saruit, hogy lefekhessen közénk harmadiknak.

– Nagyszerű – mondta Alkibiadész –, de ki a harmadik ivótársunk? – Ugyanakkor megfordulva észrevette Szókratészt. Amint meglátta, fölugrott, és így szólt:

– Héraklészre, ez meg mi? Szókratész van itt? Megint egyszer lesbe álltál rám, ahogy szoktál: hirtelen feltűnsz ott, ahol legkevésbé sem vártalak volna. És most miért jöttél ide? S miért éppen ide feküdtél? Miért nem Arisztophanész vagy valaki más mellé, aki mulatságos vagy szeretne az lenni? Kiügyeskedted, hogy a legszebb ifjú mellé fekhess.

Szókratész pedig így szólt:

– Siess védelmemre, Agathón, mert ennek az embernek a szerelme nem kis gondot okoz nekem. Mióta beleszerettem, többé egyetlen más szépségre sem szabad ránézniem, sem vele beszélgetniem, mert különben ez féltékenységében és irigységében bámulatos dolgokat művel,

szidalmaz, és kis híja, hogy kezet nem emel rám. Vigyázz, hogy ne kövessen el valamit most is, inkább békíts ki bennünket, ha pedig erőszakos cselekedetre vetemedne, védelmezz meg, mert rettegek indulatától és szerelmi szenvedélyétől.

– Kibékülés – mondotta Alkibiadész – kettőnk között nem lehet! De ezért majd megbüntetlek máskor; most, Agathón – mondta –, adj ide néhány szalagot, hogy az ő csodálatos fejét is felékesítsem; ne vesse a szememre, hogy téged fölékesítettem, őt azonban, aki a beszédben minden embert legyőz, nemcsak a minap, mint te, hanem mindenkor, ékesség nélkül hagytam.

Azzal megfogott néhány szalagot, Szókratész fejére kötözte és leheveredett, s miután

leheveredett, így szólt:

XXXI. – Rajta férfiak! úgy látom, józanok vagytok; ezt nem ússzátok meg, innotok kell, hiszen megállapodtunk benne! Míg eleget nem ittatok ti is, magamat választom borkirályvá. Hozass csak ide, Agathón, egy nagy serleget, ha van. Vagy inkább mégsem, hanem hozd ide, fiú – mondta –, azt a nagy hűtővödört! – Meglátott ugyanis egyet, mely nyolc iccénél is nagyobb volt.

Mikor megtöltötték, előbb kiitta, azután megparancsolta, hogy töltsenek Szókratésznek is,

s ugyanakkor így szólt:

– Szókratész nál, uraim, semmire sem megyek ezzel a furfanggal: megiszik annyit, amennyit parancsolnak neki, s egy csöppet sem lesz részegebb tőle.

A fiú töltött Szókratésznek, és ő kiitta. Azután Erüximakhosz szólalt meg:

– Hogy csináljuk hát, Alkibiadész? Ne is beszéljünk a kehely mellett, ne is énekeljünk, csak egyszerűen igyunk, mintha szomjasak volnánk? Erre Alkibiadész azt mondta:

– Üdvözöllek, ó, Erüximakhosz, nagyszerű és mértékletes apa nagyszerű gyermeke!

– Én is téged! – mondta Erüximakhosz. – De akkor hogyan csináljuk?

– Ahogy parancsolod, hiszen neked engedelmeskednünk kell, „mert aki orvos, az ér ám annyit, mint sokan együtt”.* Rendelkezz hát, ahogy akarsz.

– Akkor ide hallgass – mondta Erüximakhosz. – Mielőtt te jöttél, úgy határoztunk, hogy sorjában, jobb felé, mindegyikünk beszédet mond Erószról, amilyen szépet csak tud, és magasztalja őt. Mi már valamennyien beszéltünk; minthogy viszont te még nem beszéltél, de már ittál, úgy igazságos, ha most beszédbe fogsz. Ha már elmondtad a magadét, te rendezed el

Szókratésznek, amit akarsz, ő megint jobb oldali szomszédjának, és így tovább sorra mind.

– Nagyon szép, amit mondasz, Erüximakhosz – szólt Alkibiadész –, csak hogy egy részeg ember beszédét a józanokéhoz hasonlítani aligha méltányos dolog. Különben mondd csak, kedvesem, elhiszel te abból valamit, amit Szókratész az imént mondott? Tudod, hogy éppen az ellenkezője igaz mindannak, amit beszélt? Mert ha az ő jelenlétében másvalakit dicsérek, legyen az isten vagy ember, nem pedig őt, nem viszem el szárazon.

– Nem beszélsz tisztességesen?! – szólt rá Szókratész.

– Poszeidónra! – kiáltott fel Alkibiadész –, csak ne tiltakozz, úgyszem fogok senki mást

dicsérni, ha te itt vagy.

– Hát akkor tedd ezt, ha erre van kedved! – mondta Erüximakhosz. – Dicsérd Szókratészt!

– Hogy mondod? – kérdezte Alkibiadész. – Gondolod, hogy ezt kellene, Erüximakhosz?

Essek neki ennek az embernek és büntessem meg előttem?

– Te – mondta Szókratész –, miben töröd a fejed? Mulattatásul akarsz dicsérni engem, vagy hogy fogod csinálni?

– Az igazságot fogom elmondani; dönts el, hogy megengeded-e?

– Azt már igen – mondta –, az igazságot megengedem, sőt parancsolom, hogy mondd el.

– Nem is késlekedem tovább – mondta Alkibiadész –, te pedig tégy így: ha nem igaz, amit mondok, vágj közbe, ha tetszik, s mondd meg, hogy hazudom; mert készakarva nem hazudom. De azon ne csodálkozz, ha mondanivalómat hol innen, hol onnan fogom előszedni emlékezetemből, mert bizony ilyen állapotban nem könnyű dolog a te furcsa lényedet alaposan és helyes rendben ismertetni.

XXXII. Szókratészt dicsérni, barátaim, képekkel iparkodom. Ő alighanem azt gondolja, hogy mulattatástokra – pedig nem, a kép az igazságot szolgálja és nem a nevetséget.

Állítom ugyanis, hogy leginkább azokhoz a szilénekhez hasonlatos, akiket a képfaragó műhelyekben látni, amint a mesterek készítik őket, guggolva, síppal vagy fuvolával a kezükben; s csak mikor kettényílnak, derül ki, hogy belsejükben istenképet rejtegetnek.

Állítom továbbá, hogy Marszüasz szatírhoz is hasonlít.

Mármost hogy külsőre ezekhez hasonlítsz, Szókratész, ezt magad is aligha vitatod; s hogy különben is olyan vagy, azt mindjárt hallani fogod.

A gúny fölényes mestere vagy. Talán nem? Ha nem ismered el, tanúkat hozok. És talán nem vagy fuvolás? Még sokkal csodálatosabb Marszüasznál! Ő a hangszere segítségével bővölte el az embereket, a szájából jövő hatalommal, s még ma is mindenki azt teszi, aki az ő dalait fuvolázza; mert Olümposz muzsikáját Marszüasznak tulajdonítom, hiszen ő volt a mestere. Semmi nem ragadja el úgy lelkünket, mint az ő dalai, akár kiváló fuvolás játssza őket, akár valami silány fuvoláslány, s mivel e dalok maguk is isteniek, megmutatják, kik azok az emberek, akiknek istenekre és beavatásokra szükségük van. Te csupán abban különbözöl tőle, hogy hangszer nélkül, pusztá beszéddel éred el ugyanezt. Legalábbis mi, ha másvalakit hallunk beszédet mondani, akár a legjobb szónokot, úgyszólván semmibe vesszük valamennyien; de ha téged hallgat az ember, vagy a te beszédedet mástól, akár a legsilányabb előadótól – bárki legyen, aki hallgatja: asszony, férfi vagy ifjú –, mindnyájan mélységesen megrendülünk s szinte elragadtatásba esünk.

ÉN, ha nem félnék, férfiak, hogy teljesen részegnek gondoltok, eskü alatt vallanám meg nektek, mit éltem át és élek át még ma is az ő beszéde közben. Ha őt hallgatom, szívem szilajabbul ver, mint a megszállott Kübelé-papoké, könnyeim omlanak, míg beszél, s látom, hogy sokan mások is ugyanígy vannak vele. Mikor Periklészt hallgattam és más kiváló szónokokat, megállapítottam, hogy kitűnően beszélnek, de ilyesmit nem éreztem, nem volt

fölkavarva a lelkem s nem bosszankodott szolgáltságba estén. Ellenben ez a Marszüasz már nemegyszer olyan állapotba juttatott, hogy úgy éreztem: nem érdemes élnie annak, aki úgy él, mint én. Erre sem mondhatod, Szókratész, hogy nem igaz. Még most is tisztában vagyok veled,

hogy ha átengedném fületem az ő beszédének, nem lenne erőm ellenállni, s ugyanazt élném át

megint. Arra kényszerít, hogy belássam: sok mindennek vagyok híjával, s mégis elhanyagolom magamat, csak az athéniak dolgaiban fáradozom. Ezért erőszakkal fogom be fületem, mint a szirének énekére, s futva menekülök előle, mert különben mellette ülve érne utol az öregség. Ő az egyetlen ember, aki előtt olyan érzés fog el, amiről nem is képzelitek, hogy megvan bennem: a szégyenkezés. Csakis öelőtte szégyenkezem; mert jól tudom, hogy nem cáfolhatom, amit mond, nem állíthatom, hogy nem kellene megtenni, amit követel, de mikor elmegyek tőle, ismét legyőz a népszerűség vágya. Szököm hát előle és menekülök, ha pedig meglátom, szégyenkezem, mert kénytelen vagyok egyetérteni vele. Már sokszor

szívesen venném, ha nem látnám az élők sorában; de ha ez bekövetkeznék, tudom jól, hogy még sokkal szomorúbb lennék, úgyhogy végül is nem tudom, mit műveljek ezzel az emberrel.

XXXIII. Tehát ennek a szatírnak a fuvolázása így hatott rám és sok más emberre is. Most pedig hallgassátok meg, hogy egyébként is mennyire hasonlatos azokhoz, akikhez hasonlítottam, s milyen csodálatos hatalma van. Mert vegyétek tudomásul, hogy egyiktek sem

ismeri őt; de én most leleplezem, ha már egyszer belefogtam. Azt látjátok, hogy Szókratész szerelmes a szép ifjakba, mindig a közelükben van és odavan értük, s azt is, hogy mindenben tudatlan és semmihez sem ért – ez a külszín. Hát nem sziléni dolog ez? Nagyon is; mert ezt csak kívülre öltötte magára, mint a faragott szilén, de ha felnyitják, el tudjátok-e képzelni, ivótársaim, micsoda mértéktartással van belül színültig tele? Tudjátok meg, hogy nem törődik sem azzal, hogy szép-e valaki – sőt ezt annyira megveti, hogy nem is képzelné az ember –, sem azzal, hogy gazdag-e valaki, vagy más olyan előnnyel rendelkezik-e, amiért boldognak mondja a tömeg; mindezeket a javakat nem becsüli semmire, és minket sem, én mondom nektek, hanem egész életén át csak mókázik szüntelenül és játszik az emberekkel. De ha egyszer elkomolyodik és kitárul, nem tudom, látta-e valaki bensejében az istenképeket? Én már láttam egyszer, és olyan isteniek voltak, színaranyból valók, gyönyörűek és csodálatosak, hogy úgy éreztem: azon nyomban meg kell tennem, amit Szókratész parancsol.

Minthogy pedig azt hittem, hogy sóvárog ifjúi szépségem után, isteni ajándéknak tartottam ezt, és csodálatos szerencsének, mert azt hittem: ha kedvét töltöm Szókratésznek, meghallok mindent, amit tud; akkora erőt tulajdonítottam szépségemnek. Mikor ezt megdöntöttem, elküldtem a szolgát – mert azelőtt soha nem voltunk úgy együtt, hogy a szolga jelen ne lett volna –, s egyedül maradtam vele. A teljes igazságot kell most elmondanom nektek, figyeljetek hát, és cáfolj meg, Szókratész, ha hazudom. Egyedül maradtunk hát, férfiak, négy szemközt, s azt hittem, hogy mindjárt olyan beszélgetésbe kezd, amelyet a szerelmes szokott folytatni a szeretett ifjúval, ha kettesben maradnak, s már előre örültem. Ebből azonban semmi sem lett, elbeszélgetett velem úgy, ahogy szokott, s az együtt töltött nap után eltávozott. Ezután meghívtam, tornászunk együtt, és tornásztunk is, hátha így elérek valamit. Ő együtt tornászott velem, sőt birkózott is gyakran, úgy, hogy senki más nem volt ott; de mit mondjak? Ezzel se jutottam előbbre. Mikor semmiképpen sem értem el célomat, úgy láttam, erőszakosnak kell vele lennem, s nem tágíthatok, ha már egyszer belefogtam, míg dülőre nem viszem a dolgot. Meghívom hát vacsorára, csalfa szándékkal, ahogy a szerelmes férfi szokta szeretett ifját. Nem hallgatott meg valami gyorsan, idővel azonban mégis ráállott. Mikor először eljött, vacsora után nyomban el akart menni; akkor elszégyelltem magamat és elengedtem. Azután ismét cselet terveztem ellene, s miután megvacsoráztunk, sokáig beszélgettem vele, bele az éjszakába; mikor pedig távozni akart, arra hivatkoztam, hogy késő van már, és kényszerítettem, hogy maradjon nálam. Lenyugodott tehát az enyémmel szomszédos kerevetre, melyen vacsoráztott előbb, s az egész teremben nem aludt senki más, csak mi ketten.

Beszédemnek eddigi része rendben is volna, s bárkinek elmondhattam volna; hanem ami ezután következik, azt soha meg nem hallanátok tőlem, ha először is nem lenne a borban az igazság, akár fiútársaságban, akár anélkül, a közmondás szerint; azután meg méltánytalan lenne, ha már belefogtam Szókratész dicséretébe, egy dicső tettet eltitkolni. Meg aztán úgy vagyok én is, mint aki kígyómarástól szenved; azt mondják ugyanis, hogy aki ezt elszenvedte,

nem akarja elmondani, hogy milyen volt, csak azoknak, akiket szintén megmarta a kígyó, mert egyedül csak azok érthetik és bocsáthatják meg szavait és tetteit, melyekre kínjában vetemedett. Márpedig engem igen fájdalmas, a legfájdalmasabb helyen, a szívemen vagy a

lelkemen, vagy ahogy épp nevezni kell, talált el és mart meg a filozófia tanítása, kígyónál is vadabban, minthogy fiatal és fogékony lélekre lelt, s azt cselekedtetni és mondatja velem, ami neki tetszik; s akiket itt látok, a Phaidroszok, Agathónok, Erüximakhoszok, Pauszaniászok, Arisztodémoszok és Arisztophanészek – mert Szókratészről minek is beszéljek, meg hogy ki mindenki van itt még –, valamennyien részesei vagytok a filozófia szent tébolyának és mámorának. Ezért hallgassatok meg mindnyájan, mert ti meg fogjátok bocsátani akkori tetteimet és mostani beszédemet; a házi cselédek azonban, s ha van itt más faragatlan és beavatatlan, tegyenek óriási kapukat a fülükre.

XXXIV. Tehát, barátaim, amikor a lámpás leégett, és a szolgák kimentek, úgy éreztem, nem szabad tovább ravaszkodnom vele, hanem nyíltan meg kell mondanom, amit gondolok. Meglöktem hát, és megkérdeztem:

– Szókratész, alszol?

– Nem én – mondta ő.

– Tudod, milyen elhatározásra jutottam?

– Nos, mi az?

– Véleményem szerint – mondtam én – te vagy az egyetlen szerelmes, aki méltó hozzám; csak úgy látom, húzódozol attól, hogy erről beszélj velem. Ami engem illet, azt gondolom, nagyon ostoba lennék, ha nem tölteném kedvedet, akár ebben, akár bármi másban, amire a magam és barátaim vagyonából szükségem volna. Mert énnekem semmi sem fontosabb annál, hogy a lehető legkiválóbb legyek, ebben pedig, úgy látom, nem találhatok nálad nagyszerűbb segítőtársat. Ha egy ilyen embernek nem tölteném kedvét, azt sokkal inkább szégyellném az okosak előtt, mint a sokak és oktalanok előtt azt, hogy kedvét töltöm.

Ő végighallgatott, s azután nagyon csúfondárosan, a maga szokott, sajátságos módján így

szólt:

– Úgy látszik, kedves Alkibiadész, csakugyan nem vagy együgyű, feltéve, ha igaz, amit mondasz rólam, s tényleg lakik bennem olyan hatalom, melynek segítségével kiválóbb lehetsz. Nyilván valami páratlan szépséget fedeztél fel bennem, a te külső szépségedtől nagyon is különbözőt. Ha mármost erre a belátásra jutva egyesülni iparkodsz velem s szépséget szépségre cserélni, azon mesterkedsz, hogy alaposan megrövidíts: a szépség látszata

helyett igazi szépséget akarsz szerezni, vagyis valósággal „reze aranyra”* váltani. Csakhogy, kedvesem, végy jobban szemügyre: hátha megtévesztettelek, s valójában nem érek semmit. Hiszen az értelem akkor kezd élesen látni, mikor a szem ereje tompulni kezd, s attól te még messze vagy.

S mikor ezt hallottam, így szóltam:

– Én így vagyok veled, és semmit sem mondtam másképp, mint ahogy gondoltam; te pedig fontold meg magadban, hogy mit tartasz a legjobbnak mindkettőnk számára.

– Ezt nagyon jól mondod – mondotta ő –, s a jövőben majd megfontoljuk, és ebben is meg más dolgokban is azt fogjuk tenni, amit a legjobbnak találunk.

Én pedig, miután ezeket mondtam és meghallgattam, s mintegy kilöttem nyilaimat, azt hittem, megsebeztem őt. És fölkelve, szóhoz sem engedtem, hanem ráteríttem köpenyemet

– mert tél volt –, s az ő darócgúnyája alá bújva, átöleltem ezt az igazán daimóni és csodálatos embert; s így feküdtem egész éjszaka. Erre sem mondhatod, Szókratész, hogy hazugság. S

miután én mindezt megtettem, ő annyira fölém kerekedett, lenézte és kinevette a szépségemet,

s kigúnyolt engem, pedig azt hittem, hogy ebben a tekintetben érek valamit, bíró uraim – mert

most bírái vagytok Szókratész kevélységének. Mert tudjátok meg – tanúim rá az istenek és istennők –, hogy ez után az éjszaka után, melyet vele aludtam végig, érintetlenül keltem fel Szókratész mellől, mintha az apámmal vagy a bátyámmal aludtam volna.

XXXV. Mit gondoltok, milyen lelkiállapotban voltam ezután? Úgy éreztem, megvetett engem, de ugyanakkor csodáltam a természetét, mértékletességét és férfiasságát, mert olyan férfira akadtam, hogy soha nem is sejtettem, hogy ilyen okosságra és önuralomra találhat az ember. Így azután sem haragudni nem tudtam rá, sem lemondani társaságáról, sem annak nem

találtam módját, hogyan nyerhetném meg magamnak. Azt jól tudtam, hogy a pénzzel szemben

még sebezhetetlenebb, mint Aiasz a vassal szemben,* s amivel egyedül reméltem, hogy rabul ejtem, attól is épen menekült el. Tanácstalan voltam hát, és olyan szolgaságba vetett ez az ember, amelyet még soha senki senkiért nem vállalt.

Mindezek már régen történtek. Később közösen vettünk részt a poteidaiai hadjáratban, és ott együtt étkeztünk. Először is a fáradalmak viselésében nemcsak rajtam tett túl, hanem egyáltalán mindenkin; valahányszor elszakadtunk a tábortól, ahogy ez már előfordul a háborúban, és koplalni kényszerültünk, a többiek kitartás dolgában meg sem közelítették őt; a lakomákon viszont senki úgy nem élvezte az evést, ha pedig ivott – akarata ellenére, mert kényszeríteni kellett rá –, mindenkit legyőzött. S ami a legcsodálatosabb: Szókratészt még soha senki ember részegen nem látta. Ennek különben, azt hiszem, rövidesen bizonyítékát fogja adni.

Ami pedig a tél elviselését illeti – mert kemény telek járnak arrafelé –, ebben is csodákat művelt. Egyszer borzasztóan fagyott, s a többiek vagy ki se mentek a szabadba, vagy ha valaki kiment, csudára bebugyolálta magát és csizmát vett fel, sőt nemez- és birkabőrdarabokat is kötött a lábára; ő pedig kiment velük együtt, abban a köpenyében, amit előbb is hordott, s mezítláb könnyebben lépkedett a jégen, mint mások csizmában. Ezért a katonák görbén néztek rá, mintha kicsúfolná őket.

XXXVI. Erről elég is ennyi; de azt is érdemes meghallgatni, hogy „mit is tett még, s mit túrt ez a nagyszerű férfi”* a hadjárat közben. Egyszer tőprengeni kezdett valamin, s hajnal óta

állt egy helyben és vizsgálódott; mikor pedig nem jutott előbbre, nem hagyta abba, hanem tovább is ott állt és kutatta magában. Már dél volt, és az emberek észrevették, s csodálkozva mondták egymásnak, hogy Szókratész hajnal óta egy helyben áll és gondolkozik valamin. Végre mikor beesteledett, néhányan az iónok közül vacsora után – mert éppen nyár volt – kivitték vackukat a szabadba, így a hűvösön aludtak, s egyben figyelték, ott fog-e állni éjszaka

is. Ő pedig ott állt egészen addig, míg hajnal nem lett, s fel nem kelt a nap; akkor egy imát mondott a naphoz és eltávozott.

Most pedig, ha akarjátok, azt mondom el, hogy milyen volt a harcban, mert méltó, hogy ezt is megadjuk neki. Mikor az a csata volt, amelyért a hadvezérek nekem ítélték a vitézi kitüntetést, az életemet ő mentette meg, és senki más; nem volt hajlandó otthagyni sebesülten, sőt velem együtt a fegyvereimet is megmentette. Én akkor is felszólítottam a hadvezéreket, hogy neked adják a kitüntetést, Szókratész – ezt sem vetheted a szememre, s nem mondhatod, hogy hazudom –, de mikor a hadvezérek méltóságomra való tekintettel nekem akarták adni a kitüntetést, te még náluk is jobban buzgólkodtál azért, hogy én kapjam meg, és ne te kapjad. Akkor is érdemes volt, férfiak, megfigyelni Szókratészt, mikor a sereg menekülőben visszavonult Délionból. Véletlenül közelébe kerültem a lovammal, ő pedig nehézfegyverzetben volt. Visszafelé vonult, mikor már szétszóródtak az emberek, s Lakhész volt vele.* Akkor értem én oda, s mikor megláttam őket, nyomban odakiáltottam, hogy ne

féljenek, s azt mondtam, hogy nem fogom őket elhagyni. Ekkor még jobban megcsodálhattam

Szókratészt, mint Poteidaiában – mert én magam is kevésbé féltem, mivel lovon ültem –, s láttam, hogy először is lélekjelenlétével mennyire túltett Lakhészon; azután meg úgy látszott,

mintha ott is csak úgy járkálna föl-alá, mint a te versed szerint, Arisztophanész, idehaza: „berzenkedve, szemét ide és oda vetve”. Nyugodtan jártatta tekintetét baráton és ellenségen, s egészen messziről is látszott rajta, hogy ez az ember derekasan védekezne, ha hozzányúlna valaki. Ezért biztonságban vonulhatott el, ő is meg a társa is; mert szinte soha nem bántják a háborúban azokat, akik így viselkednek, csupán a hanyatt-homlok menekülőket üldözik. Sok mást lehetne még dicsérni Szókratészön, csodálatos dolgokat. Vannak cselekedetei, melyekhez hasonlókat talán másról is mondhat valaki, de hogy a maga mivoltában egyetlen más emberhez sem hasonlít, sem a régiekhez, sem pedig a ma élőkhez, az benne a legcsodálatosabb. Mert hogy Akhilleusz milyen volt, azzal összevethetjük Braszidaszt és másokat, s hogy Periklész milyen, ahhoz Nesztórt is meg Anténórt is hasonlíthatjuk, meg sok más embert; s a többiekhez is találnánk hasonlatosságot. De ilyen különleges embert, mint ez, ő maga is meg a beszédei is, megközelítően sem talál senki, hiába keresne, sem a ma élők, sem a régiek között, hacsak azokhoz nem hasonlítjuk őt is meg a beszédeit is, akiket az előbb említettem: nem emberhez, hanem a szilénekhez és szatírokhoz.

XXXVII. Mert azt is kifelejtettem az elején, hogy a beszédei is a szétnyitható szilénekhez hasonlítanak leginkább: ha valaki Szókratész beszédeit akarja hallgatni, eleinte nagyon nevetségesnek találja, mert olyan szavakba és kifejezésekbe vannak burkolva kívülről, mint valami pajkos szatír bőre. Teherhordó szamarokról beszél, kovácsokról, vargákról és tímárokról, s úgy tűnik, mintha mindig ugyanazokról a dolgokról beszélne, ugyanazokkal a szavakkal. Ezért a tapasztalatlan és oktalan emberek mind kinevetik a beszédeit. De ha egyszer nyitva látja őket valaki s belsejükbe hatol, először ráébred, hogy egyedül bennük lakik értelem, azután meg, hogy egészen isteniek, a legtöbb erény képét magukban hordják, s a legtöbbre törnek, vagy pontosabban mindarra, amit szem előtt kell tartania annak, aki szép és derék ember akar lenni.

Ez hát, férfiak, az, amiben Szókratészt dicsérem; s amit kifogásolok benne, azt is hozzákevertem, mikor elmeséltem, mennyire megsértett. De nemcsak velem tett így, hanem Kharmidészszal, Glaukón fiával, meg Euthüdemosszal, Dioklész fiával és még nagyon sok mással is: elámította őket, mintha ő volna szerelmes, pedig sokkal inkább tölti be a szeretett ifjú szerepét, mint a szerelmesét. Ezért neked is azt mondom, Agathón, ne hagyd magad tőle elámítani, hanem okulj a mi kárunkon s légy elővigyázatos, hogy úgy ne járd, mint a közmondásbeli gyermek, aki a maga kárán okul.

XXXVIII. Így beszélt Alkibiadész – mesélte Arisztodémosz –, s nagy nevetést váltott ki nyíltságával, mert látszott, hogy még mindig szerelmes Szókratészba. Szókratész pedig így szólt:

– Úgy látom, Alkibiadész, józan vagy, mert különben soha ilyen ügyesen, körös-körül járva, el nem bújtattad volna, ami sok beszéded célja volt; csak úgy mellékesen, a végén ejtetted ki, mintha nem azért mondtad volna el mindezt, hogy elszakíts bennünket, Agathónt

és engem, egymástól. Azt hiszed, hogy nekem csak téged kell szeretnem és senki más, Agathónt pedig csak te szeretheted és más senki. Mégsem sikerült álcáznod magad, s szatír- és sziléndrámádon jól átlátunk mind. De nehogy célt érjen, kedves Agathón, gondoskodj róla, hogy senki el ne szakíthasson bennünket.

És Agathón így felelt:

– Bizony alighanem igazad van, Szókratész. Ezt abból is gondolom, hogy kettőnk közé

heveredett; nyilván azért, hogy elszakítson bennünket egymástól. De nem fog célt érni, mert odamegyek melléd és ott fekszem le.

– Nagyon helyes – mondta Szókratész –, heveredj le itt, az utánam következő helyre.

– Ó, Zeusz – kiáltott fel Alkibiadész –, már megint mit kell ettől az embertől elviselnem! Azt hiszi, mindenben fölébem kell kerekednie. De ha már mást nem, legalább azt engedd meg, csodálatos férfiú, hogy Agathón kettőnk közé fekhessen.

– Lehetetlen – mondta Szókratész. – Mert ahogy te engem dicsértél, nekem viszont jobb

oldali szomszédomat kell dicsérnem. Ha mármost Agathón a jobb oldalon foglal helyet, ő semmiképpen sem fog engem dicsérni megint, mielőtt én jobban dicsérném őt. Hagyd csak, daimóni férfiú, s ne irigyeld ettől az ifjútól dicséretemet; magam is nagyon szeretném őt magasztalni.

– Nagyszerű! – szólta Agathón. – Most már semmiképp sem maradnék itt, Alkibiadész, inkább akárhova szívesen átülök, csak Szókratész mondjon rólam dicséretet.

– Megint, ahogy lenni szokott – mondta Alkibiadész. – Ahol Szókratész jelen van, lehetetlen, hogy másnak is jusson a szép ifjaktól. Most is milyen könnyen talált elfogadható ürügyet, hogy ezt a fiút maga mellé ültesse!

XXXIX. Agathón fölkelt, hogy Szókratész mellé heveredjen le; hirtelen egy nagyobb mulató társaság érkezett a kapu elé, s mikor nyitva találták, mert épp kiment valaki, berontottak, egyenest hozzájuk, leheveredtek, lármájuk betöltötte a házat; felbomlott a rend, s mindenki kénytelen volt nagyon sok bort inni.

Ekkor Erüximakhosz, Phaidrosz és még mások eltávoztak, mesélte Arisztodémosz. Őt elnyomta az álom és nagyon sokáig aludt, mert hosszúak voltak akkoriban az éjszakák; csak hajnaltájban ébredt fel, mikor már szólta a kakas, s fölébredve látta, hogy a többiek elaludtak vagy elmentek, csak Agathón, Arisztophanész és Szókratész volt ébren, egy nagy serlegből ittak, körbeadva jobb kéz felé, és Szókratész beszélgetett társaival. Beszédeikre részletesen nem emlékezett Arisztodémosz, mert nem volt ott a kezdetén, s el is bóbiskolt egy kicsit; a lényege azonban, mesélte, az volt, hogy Szókratész kényszerítette őket, lássák be: ugyanannak

az embernek kell a komédia- és a tragédiaíráshoz értenie, s a tragédiaírás művésze egyúttal komédiaíró is. Azok inkább a kényszernek engedtek, nem nagyon tudták követni s már bóbiskoltak közben; előbb Arisztophanész aludt el, s azután, már fényes nappal, Agathón. Szókratész pedig, miután így elaltatta őket, felkelt és eltávozott; Arisztodémosz szokása szerint követte. A Lúkeionba ment, megmosakodott, a napot úgy töltötte, mint máskor, s miután eltöltötte, estefelé hazament, hogy nyugovóra térjen.